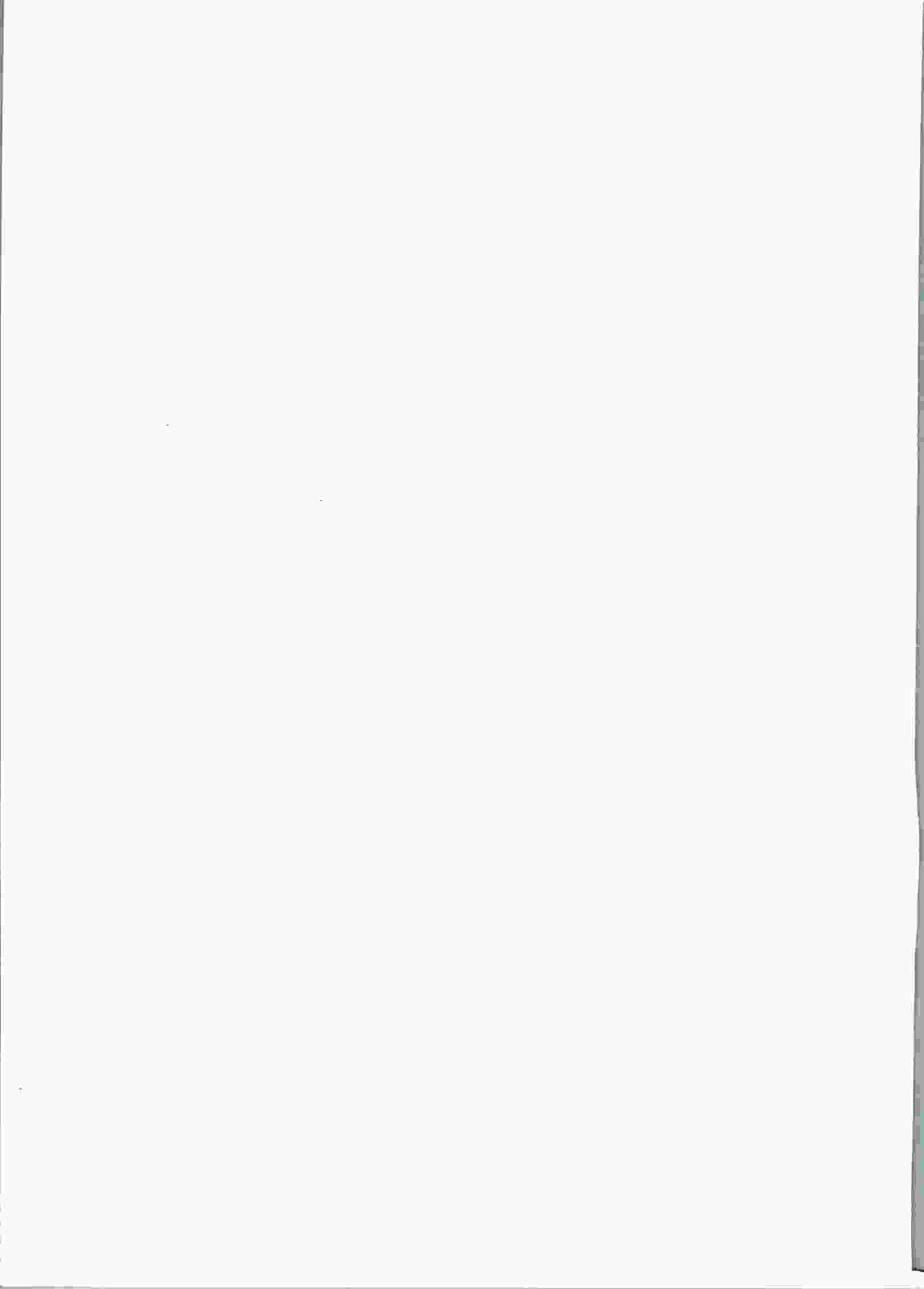

UDK 902
ISSN 1330-0644
VOL. 10/1993.
ZAGREB, 1996.

Priilozi

Instituta za arheologiju u Zagrebu

Pril. Inst. arheol. Zagrebu 10.
Str./pages 1-164, Zagreb, 1996.

Časopis koji je prethodio

Prinosi 1. 1993.

Prilozi 2. 1985 3 - 4. 1986 - 1987 5 - 6. 1988 -1989 7. 1990 8. 1991 9. 1992

Nakladnik/Publisher

INSTITUT ZA ARHEOLOGIJU

Adresa uredništva/Address of the editor's office

Institut za arheologiju

Hr - 10000 Zagreb, Ulica grada Vukovara 68

Telefon/phone ++385/01/611-98-84 i 537-669; fax ++385/01/611-98-84

Glavni i odgovorni urednik/Editor in chief

ŽELJKO TOMIČIĆ

Redakcijski odbor/Editorial committee

KORNELIJA MINICHELETTER, Zagreb

IVANČICA PAVIŠIĆ, Zagreb

ŽELJKO TOMIČIĆ, Zagreb

Urednici

MARLA BIŽIĆ, Zagreb

ZORKO MARKOVIĆ, Koprivnica

ZDENKO VINSKI, Zagreb

Članovi

Prijevod na engleski/English translation

BARBARA SMITH-DEMÓ i GORAN HORVAT

Prijevod na njemački/German translation

BRANKA OHNJEZ

Dizajn/Design

ROKO BOLANČA

Lektura/Language editor

NIVES OPAČIĆ

Korektura/Proofreaders

KORNELIJA MINICHELETTER, Zagreb

IVANČICA PAVIŠIĆ, Zagreb

ŽELJKO TOMIČIĆ, Zagreb

Grafička priprema/DTP

OTVORENO SVEUČILIŠTE, Odjel za izdavaštvo, Zagreb, Ulica grada Vukovara 68

Tisak/Printed by

Tiskara "STUBA", Zagreb, Boškovićeve 18

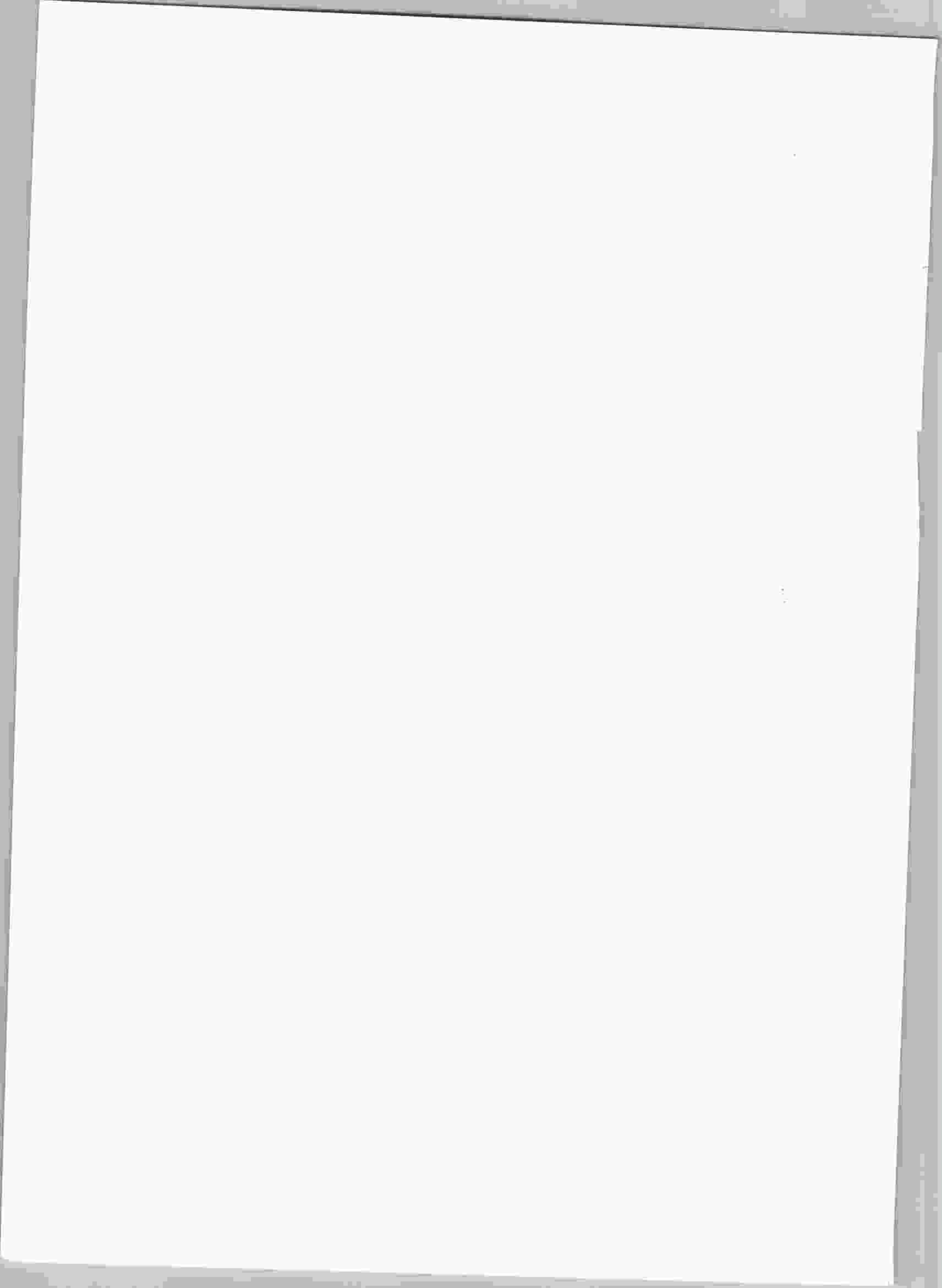
Naklada/Circulation

600 primjeraka/examples

Časopis izlazi jednom godišnje/Annual

Članci iz časopisa *Prinosi* i Prilozi su referirani u sekundarnim časopisima *GERMANIA Anzeiger der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archaeologischen Instituts*, Verlag Philipp von Zabern, Mainz i *Bulletin de l'Association internationale pour l'étude de la mosaïque -Bibliographie*, Centre national de la recherche scientifique (CNRS), Paris.

Izdavanje časopisa novčano podupire
MINISTARSTVO ZNANOSTI I TEHNOLOGIJE REPUBLIKE HRVATSKE
HR - 10000 Zagreb, Strossmayerov trg 4

Sadržaj

- 5 Akademik Duje Rendić-Miočević (1916-1993.)
- Izvorni znanstveni radovi**
- 7 KORNELIJA MINICHREITER
Slikana keramika starčevačke kulture iz Pepelane u sjeverozapadnoj Slavoniji
- 23 IVANČICA PAVIŠIĆ
Kasnobrončanodobni nalazi s područja Virovitičko - podravske županije
- 35 JASNA ŠIMIĆ
Nalazišta Daljske grupe u Daljskoj planini - Prilog proučavanju brončanog i starijeg željeznog doba u sjeveroistočnoj Hrvatskoj
- 47 MARIJA BUZOV
Segestika i Siscija - topografija i povijesni razvoj
- 69 ZDENKO BURKOWSKY
Nekropole antičke Siscije
- 81 REMZA KOŠČEVIĆ
Nekoliko primjeraka staklene bižuterije iz rimskog razdoblja
- 93 HERMINE GÖRICKE - LUKIĆ
Skupni nalaz antoninijana Galijenova vremena iz Osijeka
- 103 ŽELJKO TOMIČIĆ
Na tragu Justinijanove rekonkviste. Kasnoantičke utvrde na sjevernom priobalju Hrvatske.
- 117 GORANKA LIPOVAC-VRKLJAN
Prilog "čitanju" nekih od nalaza benediktinske opatijske crkve na Košljunu
- 131 JADRANKA BOLJUNČIĆ i ZDRAVKO MANDIĆ
Antropološka analiza kosturnih ostataka iz srednjovjekovnog groblja Zvonimirovo kod Suhopolja (Hrvatska)

Contents/Inhaltsverzeichnis

- Akademik Duje Rendić-Miočević (1916-1993.)*
- Original scientific papers**
- KORNELIJA MINICHREITER
Bemalte Keramik der Starčevo-Kultur aus Pepelana in Nordwestslawonien
- IVANČICA PAVIŠIĆ
Spätbronzezeitliche Funde aus dem Areal des Virovitica- und Draulandkomitats
- JASNA ŠIMIĆ
Fundorte der Daljgruppe in Daljska planina - Ein Beitrag zur Erforschung der Spätbronze - und der älteren Eisenzeit im Nordosten Kroatiens
- MARIJA BUZOV
SEGESTIKA und SISCIA - Topographie und geschichtliche Entwicklung
- ZDENKO BURKOWSKY
Die Necropolen der antiken Siscia
- REMZA KOŠČEVIĆ
Einige Exemplare der Glassbijouterie aus der römischen Epoche
- HERMINE GÖRICKE - LUKIĆ
Ein Hortfund von Antoniniani aus der Zeit des Kaisers Gallienus in Osijek
- ŽELJKO TOMIČIĆ
Auf der Spur der Reconquista Iustiniana: spätantike Befestigungsanlagen an der Nordküste Kroatiens.
- GORANKA LIPOVAC-VRKLJAN
A Contribution to the Interpretation of some of the Benedictine Abbey Church Finds on the Island of Košljun
- JADRANKA BOLJUNČIĆ i ZDRAVKO MANDIĆ
Eine anthropologische Analyse der Skelettreste aus dem mittelalterlichen Gräberfeld Zvonimirovo bei Suhopolje (Kroatien)

Stručni radovi

- 149 TAJANA SEKELJ-IVANČAN
Analiza načina istraživanja srednjovjekovnih lokaliteta sjeverne Hrvatske

Prikazi

- 153 DUNJA GLOGOVIĆ
MAREK GEDL
DIE HALLSTATTEINFLÜSSE AUF DEN POLNISCHEN GEBIETEN IN DER FRÜHEISENZEIT. ZESZYTY NAUKOWE UNIWERSYTETU JAGIELLONSKIEGO CMLXIX. PRACE ARCHEOLOGICZNE, ZESZYT 48. NAKLADEM UNIWERSYTETU JAGIELLONSKIEGO, KRAKOW 1991, 143 STR., 55 SLIKA U TEKSTU, SAŽETAK NA POLJSKOM.
- 154 Marija BUZOVIĆ
DIADORA, sv. 13, Zadar 1991, stranica 384, zajedno s tablama, crtežima, planovima, tlocrtima, fotografijama i kartama.
- 159 Kratice

Professional papers

- TAJANA SEKELJ-IVANČAN
The Analysis of the Research Methods of the Middle Age Sites of the Northern Croatia

Book Reviews

Besprechungen und Anzeigen

Abbreviations / Abkürzungen

Akademik Duje Rendić - Miočević (1916 - 1993.)

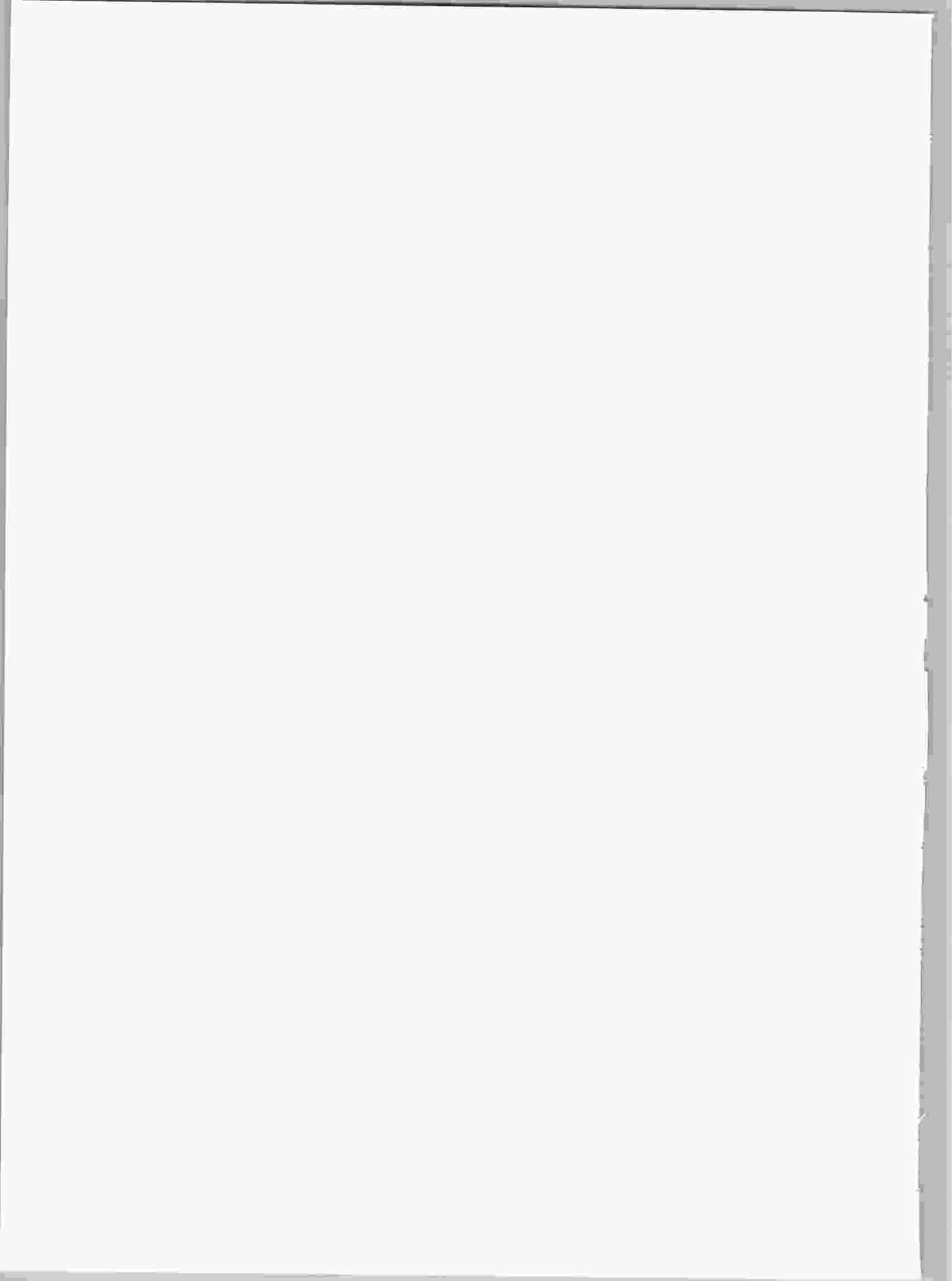
Duboko u našem sjećanju ostao je urezan lik našeg poštovanog profesora, jednog od utemeljitelja suvremene hrvatske arheološke znanosti i zaslužnog učitelja nekoliko naraštaja hrvatskih arheologa. Izražavajući iskreno poštovanje i divljenje prema životnom djelu akademika Duje Rendića - Miočevića, djelatnici Instituta za arheologiju posvećuju 10. svezak časopisa "Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu" uspomeni na tog istaknutog hrvatskog i europskog arheologa.

Ubirući - tijekom sadržajima bogatog života - znanstvene polodove s Drveta spoznaje, akademik Duje Rendić-Miočević bio je, pored ostaloga, jedan od utemeljitelja i višegodišnjih koordinatora temeljnog znanstvenoistraživačkog projekta, kao i predsjednik Projektnog vijeća Odjela za arheologiju Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Iz tih je korjena, u slobodnoj državi Hrvata, izrastao Institut za arheologiju, javna znanstvenoistraživačka ustanova Republike Hrvatske.

Zahvalni smo Vam, poštovani profesore, na Vašoj viziji arheologije, na nemjerljivim stranicama Vašeg znanstvenog opusa, na Vašem strpljivom djelovanju tijekom našeg školovanja za životni poziv i na oblikovanju kreativnog profila niza naraštaja arheologa.

Stranice koje Vam posvećujemo tek su skromni izrazi te naše iskrene zahvalnosti.

Djelatnici Instituta za arheologiju

**Izvorni
znanstveni
radovi**

Slikana keramika starčevačke kulture iz Pepelane u sjeverozapadnoj Slavoniji*

*Bemalte Keramik der Starčevo-Kultur aus Pepelana in
Nordwestslawonien*

Izvorni znanstveni rad
Prapovijesna arheologija

*Original scientific paper
Prehistoric archaeology*

UDK 903.26 (497.5) "634"

Primljeno/received 16. 06. 1993.

Dr. KORNELIJA MINICHREITER

Institut za arheologiju

Ulica grada Vukovara 68

HR - 10000 Zagreb

U radu su obrađene znanstvene analize starčevačke slikane keramike otkrivene 1985. g. u Pepelani u sjeverozapadnom dijelu Slavonije. Sveukupnu keramiku starčevačkog naselja autorica je u svojim najnovijim radovima datirala u novoimenovanu fazu linear C starčevačke kulture, osobito na osnovi stilске analize slikane keramike. Ovim radom prikazane su i vremenske paralele Pepelane s lokalitetima u središnjem i perifernom dijelu rasprostiranja starčevačke kulture: Starčevo IIa i b - Donja Branjevina Fa - Lepenski vir IIIa i b - Divostin III - Tečić - Grivac - Buhanj - Vrtište - Crnokalačka bara - Gladnice na Kosovu - Öbre I i Gornja Tuzla VIIb u Bosni - Anzabegovo II i početak III u Makedoniji srednjim fazama Körös-kulture u Mađarskoj. Daljnje analogije s linearnim stilom Pepelane uočavaju se u kulturi Kolsh u Albaniji i razvijenim fazama Sesko-kulture u Grčkoj.

Na prostoru sjeverne Hrvatske do sada su evidentirana 42 starčevačka naselja (MINICHREITER 1992a:17,21). Premda su prije 100 godina otkriveni prvi starčevački nalazi (Vukovar, iskop za temelje gimnazije), stvaranje starčevačke kulture i njezino razvijanje još uvijek nije do kraja definirano. Velika istraživanja unatrag 10 godina (Pepelana, Zadubravlje) unijela su nove elemente u razvoju ove kulture i preciznije odredila kronološku pripadnost pojedinim stupnjevima njezina razvoja. Arheološka građa upućuje na jaku domaću komponentu, što ide u prilog sve čvršćem mišljenju o neprekinutom razvitku autohtonih zajednica južnopanonskog prostora na prijelazu iz mezolitika u rani neolitik. Pretpostavljamo da će buduća istraživanja dokazati autohtnost starčevačke kulture na našim prostorima i promijeniti dosadašnje mišljenje o njezinu dolasku migracijama stanovništva s jugoistoka.

U sjeverozapadnoj Slavoniji kod Pepelane (Virovitičko-podravski županija) istražen je 1985.g. dio neolitičkog i eneolitičkog naselja s 8 stambenih horizonata od starčevačke do regajarske kulture (MINICHREITER 1990: 19-40, sl. 2-4,9,12-20). Na tellu, lokacija I u najdonjem sloju, otkriven je malen dio starčevačke zemunice (MINICHREITER 1990: sl.9), dok je istočno od tella na lokaciji IIa otkrivena višestruka zemunica izgrađena u dva nivoa (MINICHREITER 1990a: 17-40, T.1-9). U donjim i gornjim

prostorijama koje je povezivao hodnik s tri stepenice otkrivene su rupe od okomitih kolaca koji su držali krovnu konstrukciju (MINICHREITER 1990a: T.1d - pogrešno označena kao a), zatim veliko ognjište (MINICHREITER 1990a: T. 1b) i "žrtvene jame" (MINICHREITER 1990a: 18-19). U prostorijama donje i gornje "etaže" nađeni su mnogobrojni ulomci grube, prijelazne, fine i slikane keramike (MINICHREITER 1990a: T. 2-9), glineni pršljenovi - utezi i kamene alatke.

Otkrićem Pepelane mogao se preciznije odrediti kronološki položaj starčevačkih naselja u zapadnoj Slavoniji i upozoriti na zajednički život starčevačke i novopridošle ranokorenovske kulture, koje su na ovom prostoru određeno vrijeme živjele zajedno (DIMITRIJEVIĆ 1979:326; TEŽAK-GREGL 1993:29,34). S. DIMITRIJEVIĆ objavio je 1969. g. podjelu starčevačke kulture za područje sjeverne Hrvatske na stupnjeve: monohrom, linear A, linear B, girlandoid, spiralooid A, spiralooid B i final - tip Ždralovi (DIMITRIJEVIĆ 1969:37-38; DIMITRIJEVIĆ 1979:237). Novija arheološka istraživanja (MINICHREITER 1992:4-5) potvrdila su u osnovi ovu podjelu, s ispravkom datiranja građe iz zapadnog dijela Slavonije koja se razvija na svoj poseban način. Tako se nalazi iz Pepelane (MINICHREITER 1990a:17-40) zajedno s lokalitetima Ždralovi (DIMITRIJEVIĆ 1969:16; DIMITRIJEVIĆ 1979:236; MINICHREITER 1992:36), Kaniška Iva (TEŽAK-GREGL 1993, 13-14), Cernička Šagovina (DIMITRIJEVIĆ 1979:223, 236; MINICHREITER 1992:12) a možda i Stara Rača (DIMITRIJEVIĆ 1978,74; MINICHREITER 1992:22-23) umjesto u finalnu

* Posvećeno 100 godišnjici otkrića prvih nalaza starčevačke kulture na tlu Hrvatske - u Vukovaru prilikom iskopa temelja za zgradu gimnazije.

fazu tip Ždralovi mogu datirati mnogo ranije u stupanj linear C, koji je na ovim prostorima vremenski naslijedio stupanj linear B i vjerojatno bio istodoban s girlandoidom i početkom spiraloidea - A koji se smjenjuju u istočnoj Slavoniji.

Ulomci slikane keramike također upućuju na drukčiji razvojni put najzapadnijeg dijela starčevačke kulture koja se razgranala na hrvatskim prostorima.

U Pepelani je na lokaciji IIA pronađeno ukupno 4.468 ulomaka starčevačke keramike. Statističkom obradom utvrđeno je sljedeće:¹

- gruba keramika	3.061 - 68,4%
- prijelazna keramika	1.226 - 27,4%
- fina keramika	62 - 1,5%
- slikana keramika	119 - 2,7%
	<hr/>
	4.468 - 100%

a) faktura posuda vrlo je kvalitetna, dobro pečena, ima crnu jezgru i ciglastocrvenu, smeđu, smeđocrvenu, oker-sivu vanjsku i unutrašnju površinu koja je na nekim primjercima (dobro očuvanim) sjajno glačana,

b) oblik posuda je poluloptast s ravnim ili blagim "S" obodom (T.8 dolje). Na trbuhu su kod sačuvanih primjeraka bile 4 bradavice, što je čest ukras na finom slikanom posuđu. Donji dijelovi posuda nisu se sačuvali, tako da imamo samo dva dna i jednu nogu, što upućuje na zdjele i kupe na nozi (T.8 dolje).

c) tehnika slikanja izvedena je na dva načina: slikanjem prije pečenja i poslije pečenja. Veći dio posuda slikan je nakon pečenja, pa se boja uzorka otire. Podloga je u svih primjeraka glačana s vanjske i unutrašnje strane, a boja prirodne podloge varira od svijetlosmeđe preko crvenosmeđe, crvene do tamnosmeđe, nekoliko ulomaka ima oker-sivu podlogu dok je polovici od ukupnog broja primjeraka vanjska i unutrašnja glačana površina obojena prije pečenja tamnocrvenom bojom. Motivi su izvedeni tamnosmeđom bojom (samo je jedan primjerak izveden bijelom bojom - T.5, 2 i T. 8, 1) na načine karakteristične za starčevačku kulturu, pastozno ili lazurno (DIMITRIJEVIĆ 1979:242). Pastozno slikanje - bojenje gustom bojom koja se ljušti - nalazimo na malom broju ulomaka, dok je velika većina bojena lazurno, razređenom bojom, tankim ili debelim potezima kista,

d) slikani motivi u starčevačkoj kulturi prekrivaju cijelu površinu posude. Oni ovise i o obliku posude, tako da u Pepelani na ulomcima s bradavicom na trbuhu linije zaobilaze bradavicu (T.3,5 i T.5,1) i taj prostor ostaje prazan ili je iznad bradavice viseći trokut ispunjen bojom (T.5,1). Najbogatiji dio ornamenta prikazan je u pravilu na najvidnijem dijelu posude (gornja trećina, dok pri njezinu dnu ornamenta postaju posve jednostavni (BREGANT 1968:104).

Motivi na keramici u Pepelani većinom su pravocrtni. Od ukupno 119 slikanih ulomaka, 113 je pravocrtnih (95,8%), 3 su ulomka s lučnim trakama (2,5%) a 2 s okomitom trakom i valovnicom (1,7%).

Prema podjeli T. BREGANT, linearni motivi mogu biti statični i dinamični (BREGANT 1968:37-45). Uzorci na keramici u Pepelani pripadaju skupini statičnih motiva koji su složeni u statične i dinamične kompozicije. Prema tabeli Kontinentalne kulturne skupine (BREGANT 1968: Prilog 2), uzorci iz Pepelane pripadali bi okvirno I. stupnju unutar 2. i 3. faze:

a) statične motive u statičnoj kompoziciji možemo prepoznati na ulomku gornjeg dijela posude s obodom blagog "S" profila (T.1,1 i T.7,3), Uzorak je izveden debelim potezima kista. Na obodu je vodoravna traka, a na trbuhu su okomite gusto poredane trake jednakog razmaka, koje nisu spojene bordurom na obodu (T.9/1),

b) druga varijanta statičnih motiva u statičnoj kompoziciji jesu kombinacije jednostrukih, dvostrukih i trostrukih bordura ispod oboda koje su povezane s okomitim trakama na trbuhu posuda (T.1-3 i T.7/1-7, 12). Trake su jednakog razmaka ili u snopovima od 2, 3, 4, 5 ili 9 (T.9/2, 3, 4, 5, 7),

c) u skupinu statičnih motiva koji tvore dinamičnu kompoziciju mogli bi se ubrojiti uzorci (T.4, T.5/3, T.7/8, 10, 11, 13, 14), gdje se na dvostruku ili trostruku borduru na obodu nadovezuju snopovi kosih i okomitih traka koje oblikuju viseće ili stojeće trokute (T. 9/8, 9). Na dva je primjerka viseći trokut ispunjen bojom kako bi se ukrasila prazna površina iznad bradavice na trbuhu posude (T.2/1, T. 5/1, T.7/9, T.9/3),

d) druga varijanta statičnih motiva u dinamičnoj kompoziciji jesu mrežom ispunjeni pojas oboda na koji se nadovezuju okomite trake (T.5/4) i mrežom ili kosim crtama ispunjeni prostori između okomitih traka (T.5/5-6, T.5/2, T.8/1).

Krivoctni motivi, iako su malobrojni (samo 4,2%), izvedeni su na keramici na različite načine:

a) okomiti niz krivoctnih traka izvedenih tankim kistom koje ispunjavaju cijelu površinu posude (T.6/1, T.8/8, T.9/6),

b) kombinacija okomitih pravocrtnih i krivoctnih traka izvedenih debelim potezima kista (T.6/2,4 i T. 8/9-10),

c) kombinacija visećih i sjedećih girlandi izvedenih debelim i tankim potezima kista (T.6/3, 5, 6 i T. 8/5-7), koje bi bile slične motivima "pasjeg skoka" (DIMITRIJEVIĆ 1974:T.VII,17) i vezanim "S" motivima (TASIĆ-TOMIĆ 1969: sl.7).

Analizom slikane keramike na lokaciji IIA u Pepelani možemo pratiti trajanje ovog dijela starčevačkog naselja, a usporedbom sa srodnim nalazištima upotpunjujemo sliku razvoja starčevačke kulture u njezinom najzapadnijem području. Slikanu keramiku iz Pepelane (linear C - zapadni dio Slavonije) svojim strogim geometrijskim

¹ Statistički prikaz sastavljen je na osnovi iskopa 1985.g. Stoga će se prava statistička slika moći prikazati nakon cjelokupnog iskopa naselja.

uzorcima (pravocrtni s malim postotkom krivocrtnih) možemo u prvom redu vezati s istodobnom keramikom iz Našica, Sarvaša, Vučedola i Vinkovaca (stupanj linear B i girlandoid - istočni dio Slavonije): - snopove kosih traka koji oblikuju viseći trokut (T.4/1-5, T.7/10,11,13,14, T.9/8,9) nalazimo na keramici iz Našica (BULAT 1971:21; MINICHREITER 1992: T.4/10,11) i Vinkovaca (DIMITRIJEVIĆ 1979:T.XLI,8),

- bordura ili prostor između okomitih traka ispunjen mrežom (T.5/46 i T.8/2-4) javlja se u Sarvašu (DIMITRIJEVIĆ 1974: T. IV/6; MINICHREITER 1992: T.10/8,9), Vučedolu (DIMITRIJEVIĆ 1974: T.IV/3), Vinkovcima (DIMITRIJEVIĆ 1979: T.XLI/2,3,4,7; MINICHREITER 1992: T.4/4,6).

Bijelo slikani motivi koji koji su u Pepelani nađeni samo na jednom ulomku (T.5/2) javljaju se u stupnju linear B i girlandoidu (DIMITRIJEVIĆ 1979:245,246), a najbliže analogije nalazimo u Sarvašu (MINICHREITER 1992:T.10/10) i Vinkovcima (DIMITRIJEVIĆ 1979,245).²

Na istodobnost Pepelane i središnjeg prostora starčevačke kulture uspućuju uzorci na keramici u Donjoj Branjevini Ia, Lepenskom viru IIIa i IIIb, Starčevu IIa i IIb, Divostinu III, Bubnju, Tečiću, Vrtištu, Grivcu i Crnokalačkoj bari:

- u Donjoj Branjevini pravoctni motivi, slikani tamnom bojom, javljaju se u fazi I'a (stupanj linear B po S. DIMITRIJEVIĆU).

Okomite ili kose usporedne trake nalazimo na nekoliko ulomaka (KARMANSKI 1975: T. XIX/6; KARMANSKI 1979: T. XIX/6,9), zatim dolaze viseći trokuti ispunjeni trakama (KARMANSKI 1979: T. XXIII/3a i T. XXVIII/7) i površine s mrežastim motivima (KARMANSKI 1975: T. XIX/1,3; KARMANSKI 1979: T.XIX/4 I T. XXVIII/2,5).

- na Lepenskom viru starčevačkom sloju pripadaju horizonti IIIa i IIIb. U stratumu IIIb (linear B po S. Dimitrijeviću) nađeno je samo nekoliko ulomaka slikane keramike s karakterističnim pravoctnim motivima mreže i trokutova izvedenih tamnom bojom (SREJČIĆ 1969:167).

- u Divostinu, III horizont, slikanje je izvedeno tamnom bojom i pravoctnim motivima (DIMITRIJEVIĆ 1974: 74).

- u Starčevu, faza IIa i IIb, a posebno jama 7, koju S. DIMITRIJEVIĆ smješta u stupanj girlandoida, nalazimo tipične motive: obod i okomite površine ispunjene mrežom (ARANDELOVIĆ-GARAŠANIN 1954: T. XV/4 i DIMITRIJEVIĆ 1974: T. VI/13,16), girlande (ARANDELOVIĆ-GARAŠANIN 1954: T. XII, T. XIII/1 i T. XV/2; DIMITRIJEVIĆ 1974: T. VI/10, 11, 12, 16, 22) i okomite krivocrtne trake

(ARANDELOVIĆ-GARAŠANIN 1954: T. XII; GARAŠANIN 1973: T. 4/1; DIMITRIJEVIĆ 1974: T.VI/10, 12, 16, 22).

- u Tečiću kod Kragujevca (datiran u Starčevo IIb) na uzorcima slikanim tamnom bojom (GALOVIĆ 1962,39) nalazimo: motiv "pasjeg skoka" (GALOVIĆ 1962: T.IX/1, T. XIII/5; DIMITRIJEVIĆ 1974: T. VII/17) okomite široke i uske trake (GALOVIĆ 1962: T. IX/4,6, T. XIII/6) i trake ispunjene mrežastim uzorkom (GALOVIĆ 1962: T. I/6, T. X/1,2 i T. XIII/3,4),

- u Grivcu kod Kragujevca u istraživanjima 1989.g. otkriveni su i ulomci slikani tamnom bojom linearnih motiva (STANKOVIĆ 1990:61, T. 1/6-7) datirani u kasnu fazu starčevačke kulture i linear B po S. DIMITRIJEVIĆU (DIMITRIJEVIĆ 1974:75),

- u Bubnju kod Niša otkriveno je starčevačko naselje koje pripada po S. DIMITRIJEVIĆU vremenu girlandoida, (DIMITRIJEVIĆ 1974:76). Pravoctni uzorci (snopovi okomitih traka, trokuti, klinovi, mreža) izvedeni su tamnom bojom (uz malen postotak bijele), zatim dolaze girlande i krivocrtne okomite trake (DIMITRIJEVIĆ 1974:76, T. VI/58),

- u Vrtištu kod Niša (stariji neolitik po mišljenju M. GARAŠANINA) otkriveni su ulomci slikane keramike koji pripadaju stupnju girlandoid po S. DIMITRIJEVIĆU (DIMITRIJEVIĆ 1974: 86). Analogije s uzorcima iz Pepelane nalazimo na posudama s klinovima ispunjenim trakama (GARAŠANIN 1971: ilustracija 40, 41, 44, 54; DIMITRIJEVIĆ 1974: T. V/4,6), motivom mreže na obodu (GARAŠANIN 1971: ilustracija 44),

- Crnokalačka bara ima vrlo mnogo slikane keramike (TASIĆ-TOMIĆ 1969:24) i S. DIMITRIJEVIĆ je taj materijal uvrstio u stupanj spiraloid A/B. Među krivocrtnim uzorcima koji pripadaju ranom spiraloid A stupnju nalazi se i jedna varijanta "pasjeg skoka" (TASIĆ-TOMIĆ 1969: sl. 7a i b), koji ima analogije s motivima u Pepelani (T. 6/3,6 i T. 8/5,6).

U perifernim naseljima starčevačke kulture Gladnice na Kosovu s linearnim motivima na slikanoj keramici, izvedenim tamnom bojom, datirane su u fazu IIa starčevačke kulture (GARAŠANIN 1979:135). Analogija s keramikom iz Pepelane mogu se uočiti na grupama okomitih traka (GALOVIĆ 1968: T. 1/3, T. 2/3,6), visećim trokutima ispunjenim kosim trakama (GALOVIĆ 1968: T. 1/1,2) i mrežastom bordurom na obodu posude (GALOVIĆ 1968: T. 2/3,4).

Slikana keramika iz Pepelane ima najviše stilskih paralela s keramikom iz jugozapadnih perifernih područja njezinog rasprostiranja - Bosne, lokaliteti Obre I i Gornja Tuzla VIb. Već je S. DIMITRIJEVIĆ definirao Obre I kao mlađi linearni stupanj koji traje u vrijeme nastupa barbotinskog horizonta i koji je mogao trajati i duže nego u matičnim područjima starčevačke kulture, tj. još i u girlandoidu. Osim toga S. DIMITRIJEVIĆ naglašava da postoji i realna mogućnost da se girlandoidni stil uopće nije na ovom području udomačio, pa bi u tom slučaju trebalo računati s produženim životom linear B stupnja, recimo jednog B2 stupnja, koji bi bio istodoban s

2 Bijelo slikani uzorci (uvijek malobrojni u odnosu na tamnoslikane) stilski su karakteristika stupnja linear B i girlandoida u istočnoj Slavoniji i klasičnih faza starčevačke kulture u njezinom središnjem dijelu. Slučajno da će nastavak istraživanja u Pepelani otkriti više primjeraka bijele slikane keramike, što bi omogućilo cjelovito sagledavanje stilskih karakteristika slikane keramike stupnja linear C u zapadnoj Slavoniji.

girlandoidnim horizontom (DIMITRIJEVIĆ 1974:79-80). Ove pretpostavke S. DIMITRIJEVIĆA u cijelosti su potvrdili nalazi iz Pepelane, gdje materijal imenovan kao stupanj linear C (MINICHREITER 1992: 49, sl. 22 i 23) predstavlja posebnu varijantu starčevačke kulture i pokazuje svojstva linearnog stupnja koji nastupa nakon lineara B i traje u vrijeme razvitka girlandoida i početka spiraloidea A u središnjim oblastima starčevačke kulture. - na lokalitetu Obre istražen je dio neolitičkog naselja starčevačko-impresso i kakanjske kulture (BENAC 1973: 5-103). U najstarijem dijelu naselja Obre I uočavaju se dvije komponente starčevačka i impresso. A. BENAC stoga naglašava da je starčevačka komponenta rezultat doseljavanja nosilaca ove kulture sa sjevera, najvjerojatnije dolinom rijeke Bosne (BENAC 1973:62). Motivi na slikanoj keramici jesu pravocrtni, a sličnosti jednog dijela motiva na Obrima s keramikom iz Pepelane nalazimo u kompoziciji jednostruka bordura (BENAC 1973: T.XVI/1,3 i T.XXI/5), ili mrežasti preplet ispod oboda (BENAC 1973: T.XVI/5 I T. XVIII/5) motivi snopova okomitih traka (BENAC 1973: T.XVI/1,5, T.XVIII/5,8 i T.XXI/3,5,6), snopovi kosih traka koje oblikuju viseće trokute (BENAC 1973: T.XXI/6) i okomite trake ispunjene mrežom (BENAC 1973: T.XVIII/4,6 i T. XXI/4). Motivi su izvedeni tamnom bojom na fino uglačanom premazu s objiju strana posude od crvenkaste boje do tamnosmeđe,

- neolitičko naselje Gornja Tuzla u sjeveroistočnom dijelu Bosne u svojem najdonjem horizontu V1b sadržavao je starčevačku keramiku s geometrijskim pravocrtnim motivima (ČOVIĆ 1961:83-86). Na nekim primjercima uz obod dolazi široka vodoravna traka (ČOVIĆ 1961: T.IV/1,6,11) ili mrežasti preplet (ČOVIĆ 1961: T.IV/12). Na trbuhu su snopovi okomitih traka (ČOVIĆ 1961: T. IV/1,3,12) ili kosih koje oblikuju viseće trokute (ČOVIĆ 1961: T. IV/4). Motiv mreže javlja se i na prostoru između okomitih traka (ČOVIĆ 1961: T.IV/13). Motivi su izvedeni tamnom bojom na svjetlijoj dobro glačanoj podlozi.

Geometrijske uzorke izvedene tamnom bojom na keramici J. MÜLLER u svojem radu o istočnojadranskoj impresso-kulturi također uvrštava u srednje faze razvoja starčevačke kulture (MÜLLER 1991:335) i određuje vrijeme njihova trajanja na osnovi radiokarbonske analize od 5.800 do 5.600 g. prije Krista (MÜLLER 1991:334). Istu dataciju u svojoj kronološkoj tabelici navodi I. Pavlu na međunarodnom kongresu o neolitiku 1987. g. u Szolnoku i Szegedu (PAVLU 1989:222).

U južnim perifernim dijelovima rasprostiranja starčevačke kulture, u Makedoniji na lokalitetu Anzabegovo, linearni motivi slični Pepelani javljaju se u II. fazi i na početku III. faze (GIMBUTAS 1976: 64, T.III, fig.58/6-9, fig.60/4-6, fig.61/2-4). S. DIMITRIJEVIĆ i M. i D. GARAŠANIN naglašavaju veze klasične starčevačke kulture i njezin utjecaj na Anzabegovo-Vršnik II i III i preuzimanje određenih motiva na slikanoj keramici (GARAŠANIN 1979: 92-94, sl.9/9; GARAŠANIN 1989:42;

SANEV i dr 1976:13, sl. 115; GARAŠANIN i dr. 1971:13, sl. 64; DIMITRIJEVIĆ 1974:61). M. GIMBUTAS datira, na osnovi analize C-14, faze Anzabegovo II i III u godine 5.800-5.500 prije Krista (GIMBUTAS 1976:74).

Daljnje relacije prema jugoistočnim prostorima mogu se naći u razvijenim fazama Sesklo-kulture u Tesaliji - Grčka (DIMITRIJEVIĆ 1974:91) i kulturi Kolsh u Albaniji (PRENDI 1990:406-410, fig.4/16).

Utjecaj linearnog stila klasične starčevačke kulture potvrđuju čak i nalazi u dalekoj Trakiji (današnja Bugarska), gdje su na lokalitetu Sofija-Slatina II - horizont I otkriveni i ulomci tamno slikane keramike s motivima kosih traka (NIKOLOV, GRIGOROVA, SIRAKOVA 1992: sl.20/d), trokuta ispunjenih kosim trakama (NIKOLOV, GRIGOROVA, SIRAKOVA 1992: sl. 20/c,f), mrežom na borduri i unutar klinova (NIKOLOV, GRIGOROVA, SIRAKOVA 1992: sl. 20/b,h). Uz tamno slikanu keramiku nađeni su i bijelo slikani motivi mreže (NIKOLOV, GRIGOROVA, SIRAKOVA 1992: sl. 21/b, c, g, i, j, k).

Prodor starčevačke kulture prema sjeveru u središnji dio Panonske nizine na područje današnje Mađarske odvijao se najvjerojatnije tijekom njezina linear A stupnja (DIMITRIJEVIĆ 1974:79). Körös kultura, koja je u to vrijeme već rasprostranjena na brojnim lokalitetima u Mađarskoj (N. KALICZ navodi 1978.g. oko 500 poznatih lokaliteta), ne poznaje slikanu keramiku. Starčevački su lokaliteti malobrojni (samo ih je 5) i na njima je otkriveno više slikane keramike nego na svim dotad poznatim lokalitetima Körös kulture (KALICZ 1978:139). Na lokalitetu Lánycsók (naselje starčevačke kulture) otkriveni su ulomci slikane keramike s trakastim pravocrtnim motivima: okomite trake (KALICZ 1978:T.2/1-2; KALICZ 1980: T.4 i 5), viseći trokuti ispunjeni kosim trakama (KALICZ 1978: T.2/3,4; KALICZ 1980: T.4/6,8; KALICZ 1983: sl. 7/2-4) i motiv mreže (KALICZ 1978: T.2/4; KALICZ 1980: T.4/6,7; KALICZ 1983: sl. 7/1-2). U Körös naselju Kopanos-Zsoldos pravocrtnu slikanu keramiku s motivima klinova ispunjenih trakama, J. MAKKAY i O. TROGMAYER datiraju u II. fazu Körös-kulture (MAKKAY-TROGMAYER 1966: 57, sl. 1/1), u kojoj se javljaju samo pravocrtni i krivocrtni motivi (ne spirale). Ovoj fazi pripadaju i lokaliteti Vata, Zsoldos, Pana i Gyálarét (MAKKAY TROGMAYER 1966:57).

Stilska analiza slikane keramike iz Pepelane omogućila je njezino datiranje u fazu linear C i vremenske paralele s lokalitetima u središnjem i perifernom dijelu rasprostranjenosti starčevačke kulture: Starčevo IIa i b (Vojvodina), Donja Branjevina I'a (Vojvodina), Lepenski vir IIIa i IIIb (Srbija), Tečić (Srbija), Grivac (Srbija), Bujanj (Srbija), Vrtište (Srbija), Crnokalačka bara (Srbija), Gladnice (Kosovo), Obre I i Gornja Tuzla V1b (Bosna), Anzabegovo II i početak III. faze (Makedonija), srednje faze Körös-kulture u Mađarskoj, kultura Kolsh u Albaniji, razvijenim fazama Sesklo-kulture u Grčkoj, a njezin utjecaj nalazimo i na lokalitetu Sofija-Slatina u Bugarskoj.

LITERATURA:

- ARANDJELOVIĆ-GARAŠANIN, D., 1954, "Starčevačka kultura", Ljubljana: 1-151.
- BENAC, A., 1973, "Obre I", *Glasnik zemaljskog muzeja n.s. sv. XXVII/XXVIII*, Sarajevo: 1-103.
- BREGANT, T., 1968, "Ornamentika na neolitski keramiki v Jugoslaviji", Ljubljana: 1-228.
- BULAT, M., 1971, "Nalaz slikane starčevačke keramike u Našicama", *Glasnik slavonskih muzeja* 17, Vukovar: 20-22.
- ČOVIĆ, B., 1961, "Rezultati sondiranja na preistorijskom naselju u Gornjoj Tuzli", *Glasnik zemaljskog muzeja n.s. sv. XV-XVI*, Sarajevo: 79-139.
- DIMITRIJEVIĆ, S., 1969, "Starčevačka kultura u slavonsko-srijemskom prostoru i problem prijelaza starijeg u srednji neolit u srpskom i hrvatskom Podunavlju", Vukovar: 9-96.
- DIMITRIJEVIĆ, S., 1974, "Problem stupnjavanja starčevačke kulture s posebnim obzirom na doprinos južnopanonskih nalazišta rješavanju ovog problema", Počeci ranih zemljoradničkih kultura u Vojvodini i srpskom Podunavlju, *Materijali X*, Beograd: 59-121.
- DIMITRIJEVIĆ, S., 1978, "Neolit u sjeverozapadnoj hrvatskoj", *Arheološka istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, *Izdavanje HADa*, sv. 2, Zagreb: 71-129.
- DIMITRIJEVIĆ, S., 1979, "Sjeverna zona", *Praistorija jugoslavenskih zemalja II (Neolit)*, Sarajevo: 229-363.
- GALOVIĆ, R., 1962, "Neolitsko naselje u Tečiću kod Retkova", *Zbornik radova Narodnog muzeja III*, Beograd: 31-46.
- GALOVIĆ, R., 1968, "Die Starčevokultur in Jugoslawien", Die Anfänge des Neolithikums vom Orient bis Nordeuropa, *Fundamenta Reihe A*, Band 3, Köln: 1-17.
- GARAŠANIN, M. i dr., 1971, "Predistoriski kulturi vo Makedonija", *Štip*: 11-86.
- GARAŠANIN, M., 1971, "Praistorijske kulture Pomoravlja i istočne Srbije", Niš: 1-86.
- GARAŠANIN, M., 1973, "Praistorija na tlu SR Srbije" I, *Mlade kameno doba*, Beograd: 17-157.
- GARAŠANIN, M., 1979, "Centralnobalkanska zona", *Praistorija jugoslavenskih zemalja II (Neolit)*, Sarajevo: 79-213.
- GARAŠANIN, D., 1989, "Odnos starčevačke grupe prema neolitu Makedonije", *Macedoniae acta archaeologica* br. 10, 1985-1986, Skopje: 37-45.
- GIMBETAS, M., 1976, "Neolithic Makedonia I", *Monumenta Archaeologica I*, Los Angeles: 1-458.
- KALICZ, N., 1978, "Früh- und spät neolithische Funde in der Gemarkung des Ortes Lányecsök", *A Janus Pannonius Múzeum Evkönyve XXII/1977*, Pécs: 137-156.
- KALICZ, N., 1980, "Neuere Forschungen über die Entstehung des Neolithikums in Ungarn", *Problemes de la neolithisation dans certaines régions de l'Europe*, *Actes du Colloque International*, Krakow-Mogilany 1979, Wrocław, Warszawa, Krakow: 97-122.
- KALICZ, N., 1983, "Die Körös-Starčevo-Kulturen und ihre Beziehungen zur Linearbandkeramik", *Nachrichten aus Niedersachsens Urgeschichte*, Band 52, Hildesheim: 91-130.
- KARMANSKI, S., 1975, "Ornamentika na keramici sa lokaliteta Donja Branjevinina kod Deronja", *Odžaci*: 1-24.
- KARMANSKI, S., 1979, "Donja Branjevinina", *Odžaci*: 1-18.
- MAKRAY, J., - Trogmayer, O., 1966, "Die bemalte Keramik der Körös grupe", *A Mora Ferenc Múzeum Evkönyve* 1964/1965, Szeged: 47-58.
- MINICHREITER, K., 1990, "Prvi rezultati arheoloških istraživanja u Pepelanama godine 1985.", *Arheološka istraživanja u Podravini i kalničko-bilogorskoj regiji*, *Izdavanje HADa br. 14*, Znanstveni skup Koprivnica 1986, Zagreb 19-38.
- MINICHREITER, K., 1990a, "Starčevačko naselje u Pepelanama", *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3, serija, sv. XXIII, Zagreb: 17-40.
- MINICHREITER, K., 1992, "Starčevačka kultura u sjevernoj Hrvatskoj", *Monografije i disertacije I*, Zagreb: 1-104.
- MINICHREITER, K., 1992a, "Ranoneolitička arhitektura sjeverne Hrvatske", *Poročilo o raziskovanju paleolita, neolita in eneolita v Sloveniji XX*, Ljubljana: 17-26.
- MÜLLER, J., 1991, "Die ostadriatische Impresso-Kultur Zeitliche Gliederung und kulturelle Einbindung", *Cechnia* 69, halb. 2, Frankfurt: 311-358.
- NIKOLOV, V., GRIGOROVA, K., SIRAKOVA, E., 1992, "Die Ausgrabungen in der frühneolithischen Siedlung von Sofia-Slatina, Bulgarien, in den Jahren 1985-1988" *Acta Praehistorica et Archaeologica* 24 (1992), Berlin: 221-233.
- PAVLE, I., 1989, "Early neolithic white painted pottery in SE Europe", *Neolithic of Southeastern Europe and its near eastern Connections*, International Conference 1987, Szolnok-Szeged, *Varia Archaeologica Hungarica II*, Budapest: 217-222.
- PRENDI, F., 1990, "Le Neolithique ancien en Albanie", *Germania* 68, halb. 2, Frankfurt: 339-426.
- SANEV, V., SIMOSKA, D., KITANOSKI, B., SARŽOSKI, S., 1976, "Praistorija vo Makedonija", Skopje: 1-63.
- SREJČIĆ, D., 1969, "Lepenski vir", Beograd: 161-181.
- STANKOVIĆ, S., 1990, "Grivae-viseslojno naselje (iskopavanje 1989 g.)", *Glasnik Srpskog arheološkog društva* 6, Beograd: 60-63.
- TASIĆ, N., - TOMIĆ, E., 1969, "Crnokalačka bara, naselje starčevačke i vinčanske kulture", Beograd: 9-82.
- TEŽAK - GREGL, T., 1993, "Kultura linearnotrpkaste keramike u središnjoj Hrvatskoj, Korenovska kultura", *Monografije i disertacije* Zagreb: 1-91.

Zusammenfassung

BEMALTE KERAMIK DER STARČEVO-KULTUR AUS PEPELANE IN NORDWESTSLAWONIEN

In Nordwestslawonien, beim Ort Pepelane, wurde 1985 ein Teil der neolithischen und aeneolithischen Siedlung mit acht Wohnhorizonten, die die Kulturen von Starčevo bis Retz-Gajary umfassen, erforscht (MINICHREITER 1990: 19-40, Abb. 2-4, 9, 12-20). Auf Tell, Fundstelle I, in der untersten Schicht wurde ein kleiner Teil der Starčevo-Erdhütte aufgedeckt (MINICHREITER 1990: Abb. 9), während östlich vom Tell auf der Fundstelle IIA eine in zwei Höhenlagen gebaute Erdhütte mit mehreren Zellen vorgefunden wurde (MINICHREITER 1990a: 17-40, T.1-9). In den Kammern der unteren und oberen Etage wurden zahlreiche Bruchstücke der groben, Übergangs-, feinen und bemalten Keramik (MINICHREITER 1990a: T.2-9) aufgefunden.

Die Motive der bemalten Keramik aus Pepelane sind zumeist geradlinig. Von insgesamt 119 bemalten Bruchstücken sind 113 geradlinig (95,8%), 3 Bruchstücke weisen Bogenstreifen (2,5%) und 2 Vertikalstreifen und Wellenlinie (1,7%) auf.

Nach T. Bregant sind lineare Motive entweder statisch oder dynamisch (BREGANT 1968: 37-45). Die Muster der Keramik aus Pepelane gehören der Gruppe statischer Motive an, die zu statischen und dynamischen Kompositionen zusammengesetzt sind. Nach der Tabelle "Kontinentale Kulturgruppen" (BREGANT 1968: Anlage 2) wären die Muster aus Pepelane der 1. Stufe innerhalb der 2. und 3. Phase anzugliedern.

Die bemalte Keramik aus Pepelane (Linear C - Westslawonien) lässt sich mit ihren strengen geometrischen Mustern (geradlinig mit einem kleinen Prozentanteil der kurvenartigen) an erster Stelle mit zeitgenössischer Keramik aus Naöice, Sarvaö, Vučedol und Vinkovci (Stufe Linear B und Girlandoid - Ostslawonien) 2 in Verbindung setzen:

- Bündel von schrägen Bändern, die ein hängendes Dreieck bilden (T.4/1-5, T.7/10, 11, 13, 14, T.9/8, 9) finden sich auf der Keramik aus Naöice (BULAT 1971: 21; MINICHREITER 1992: T.4/10, 11) und Vinkovci (DIMITRIJEVIĆ 1979, T. XLI/8).

-Eine Bordüre oder eine netzgefüllte Fläche zwischen den Vertikalstreifen (T. 5/4-6 und T. 8/2-4) findet sich in Sarvaš vor (DIMITRIJEVIĆ 1974: T.IV/6; MINICHREITER 1992: T. 10/8, 9), in Vučedol (DIMITRIJEVIĆ 1974: T.IV/3), Vinkovci (DIMITRIJEVIĆ 1979, T.XLI/2,3,4,7; MINICHREITER 1992: T. 4/4,6).

Auf die Gleichzeitigkeit von Pepelane und des Mittelpunktraumes der Starčevo-Kultur weisen die Muster auf der Keramik in Donja Branjevina I a, Lepenski Vir IIIa und IIIb, Starčevo IIa und IIb, Divostin III, Bubanj, Tečić, Vrtište, Grivac und Crnokalačka bara auf:

- in Donja Branjevina kommen geradlinige, in dunkler Farbe gemalten Motive in Phase I a vor (Stufe Linear B nach S. Dimitrijević). Senkrechte oder schräge, parallele Bänder finden sich auf einigen Bruchstücken (KARMANSKI 1975: T.XIX/6; KARMANSKI 1979: T.XIX/6,9); weiterhin kommen mit Bändern ausgefüllte Hängedreiecke (KARMANSKI 1979: T. XXIII/3a und T. XXVIII/7) sowie Flächen mit Netzmotiven (KARMANSKI 1975: T. XIX/1,3; KARMANSKI 1979: T. XIX/4 und T. XXVIII/2,5) vor.

- in Lepenski vir gehören der Starčevo-Schicht die Horizonte IIIa und IIIb. Im Stratum IIIb (Linear B nach S. Dimitrijević) wurden nur einige Bruchstücke der bemalten Keramik mit charakteristischen geradlinigen Netzmotiven und Dreiecken, die in dunkler Farbe ausgeführt sind, aufgefunden (SREJČIĆ 1969: 167).

- in Divostin, Horizont III, ist die Malerei mit dunkler Farbe und mit geradlinigen Motiven ausgeführt (DIMITRIJEVIĆ 1974: 74).

- in Starčevo, Phase IIa und IIb, und insbesondere Grube 7, die von S. Dimitrijević der Stufe Girlandoid zugeordnet wird, finden sich typische Motive: Rand und senkrechte, mit Netzmuster ausgefüllte Flächen (ARANDELOVIĆ - GARAŠANIN 1954: T. XV/4 und DIMITRIJEVIĆ 1974: T. IV/13,16), Girlanden (ARANDELOVIĆ - GARAŠANIN 1954: T. XII, T.XIII/1 und T. XV/2; DIMITRIJEVIĆ 1974: T.IV/10,11,12,16,22) und senkrechte kurvenartige Bänder (ARANDELOVIĆ - GARAŠANIN 1954: T. XII; GARAŠANIN 1973: T. 4/1; DIMITRIJEVIĆ 1974: T.VI/10,12,16,22), in Tečić bei Kragujevac (datiert in Starčevo IIb) sind auf den mit dunkler Farbe gemalten Mustern (GALOVIĆ 1962, 39) folgende Motive vorzufinden: "Hundesprung" (GALOVIĆ 1962: T.IX/1 und T.XIII/5; DIMITRIJEVIĆ 1974: T. VII/17), senkrechte breite und schmale Bänder (GALOVIĆ 1962: T. IX/4,6 und T. XIII/6) und die mit netzartigem Motiv ausgefüllte Bänder (GALOVIĆ 1962: T.I/6, T.XI/2 und T. XIII/3,4).

-in Grivac bei Kragujevac wurden bei den Forschungen 1989 Bruchstücke mit dunkel bemalten linearen Motiven aufgefunden (STANKOVIĆ 1990: 61, T.1/6,7), die in die späte Phase der Starčevo-Kultur und Linear B nach S. Dimitrijević datiert werden (DIMITRIJEVIĆ 1974: 75).

-in Bubanj bei Niš wurde eine Starčevo-Siedlung aufgedeckt, die der Zeit der Girlandoide nach S. Dimitrijević angehört (DIMITRIJEVIĆ 1974: 76). Geradlinige Muster (senkrechte Streifenbündel, Dreiecke, Keile, Netz) sind in dunkler Farbe ausgeführt (mit einem kleinen Prozentanteil von Weiss), ferner kommen Girlanden und kurvenartige senkrechte Bänder vor (DIMITRIJEVIĆ 1974, 76, T. VI/5-8).

- in Vrtište bei Niš (älteres Aeneolithikum nach M. Garašanin) wurden Bruchstücke bemalter Keramik aufgefunden, die der Stufe Girlandoid nach S. Dimitrijević angehören (DIMITRIJEVIĆ 1974: 86). Eine Analogiebildung zu den Mustern aus Pepelane findet sich an den Schlüssel mit Keilmotiv, das mit Bändern ausgefüllt ist (GARAŠANIN 1971: Abb. 40, 41, 44 und 54; DIMITRIJEVIĆ 1974: T. V/4,6), im Netzmotiv am Schlüsselrand (GARAŠANIN 1971: Abb. 44).

-Crnokalačka bara weist einen Reichtum an bemalter Keramik auf (TASIĆ-TOMIĆ 1969: 24) und S. Dimitrijević hat dieses Material der Stufe Spiraloid A/B angegliedert. Unter den kurvenartigen Mustern, die der frühen Spiraloid A-Stufe angehören, befindet sich auch eine Variante des "Hundesprunges" (TASIĆ-TOMIĆ 1969: Abb. 7a und b), die Analogien aufweist zu den Motiven aus Pepelane (T. 6/3,6 und T. 8/5,6).

Die Funde aus den Randsiedlungen der Starčevo-Kultur in Gladnice (Kosovo), die lineare Motive in dunkler Farbe auf bemalter Keramik aufweisen, werden in Phase IIa der Starčevo-Kultur datiert (GARAŠANIN 1979: 135). Analogien zu der Keramik aus Pepelane lassen sich an den Gruppen senkrecht angeordneter Bänder (GALOVIĆ 1968: T. 1/3, T. 2/3,6), an Hängedreiecken, die mit schrägen Bändern gefüllt sind, beobachten (GALOVIĆ 1968: T.1/1,2) und an der netzartigen Bordüre am Saum (GALOVIĆ 1968: T.2/3,4).

Die bemalte Keramik aus Pepelane weist die meisten stilistischen Entsprechungen mit der Keramik aus südwestlichen Randgebieten ihres Ausbreitungsgebietes - Bosnien, Fundstellen Obre I und Gornja Tuzla VIb:

-Auf der Fundstelle Obre wurde ein Teil der aeneolithischen Siedlung der Starčevo-*Impresso* und der Kakanj-Kultur erforscht (BENAC 1973: 5-103). Im ältesten Teil der Siedlung Obre I lassen sich zwei Komponenten feststellen: Starčevo und *Impresso*. Antun Benac betont deshalb, dass die Starčevo-Komponente ein Ergebnis der Zuwanderung dieser Kulturträger vom Norden her, vermutlich durch das Bosnatale, ist (BENAC 1973:62). Die Motive der bemalten Keramik sind geradlinig und Ähnlichkeiten der Motive von Obre mit der Keramik aus Pepelane finden sich in der Komposition: einfache Bordüre (BENAC 1973: T. XVI/1,3 und T. XXI/5) oder netzartige Verflechtung unter dem Saum (BENAC 1973: T. XVI/5 und T. XVIII/5), Motive mit senkrechten Streifenbündeln (BENAC 1973: T.XVI/1,5, T. XVIII/5,8 und T. XXI/3,5,6), ferner schräge Streifenbündel, die Hängedreiecke bilden (BENAC 1973: T.XXI/6) sowie senkrechte, netzgefüllte Bänder (BENAC 1973: T. XVIII/4,6 und T. XXI/4). Die Motive sind in dunkler Farbe auf fein poliertem Anstrich (rötlich bis dunkelbraun) auf beiden Schüsselseiten ausgeführt.

- Die neolithische Siedlung Gornja Tuzla im nordwestlichen Bosnien enthielt in ihrem untersten Horizont VIb die Starčevo-Keramik mit geometrischen geradlinigen Motiven (ČOVIĆ 1961: 83-86). Einige Exemplare weisen beim Saum einen breiten waagerechten Streifen (ČOVIĆ 1961: T. IV/1,6,11) oder eine netzartige Verflechtung auf (ČOVIĆ 1961: T.IV/12). Am Bauch sind senkrechte (ČOVIĆ 1961: T.IV/1,3,12) oder schräge Streifenbündel, die Hängedreiecke bilden (ČOVIĆ 1961: T.IV/4). Das Netzmotiv kommt im Raum zwischen den senkrechten Streifen vor (ČOVIĆ 1961: T.IV/13). Die Motive sind in dunkler Farbe auf einer helleren, gut polierten Fläche ausgeführt.

Die in dunkler Farbe ausgeführten geometrischen Muster werden von J. Müller in seiner Arbeit über die ostadriatische *Impresso*-Kultur auch den mittleren Entwicklungsphasen der Starčevo-Kultur zugeordnet (MÜLLER 1991: 335) und in die Zeit zwischen 5800-5600 v. Chr. (MÜLLER 1991: 334) datiert. Dieselbe Datierung führt I. Pavlu in seiner chronologischen Tabelle auf dem internationalen Neolithikungskongress 1987 an (PAVLU 1989: 222).

In südlichen Randgebieten des Ausbreitungsareals der Starčevo-Kultur, in Mazedonien, auf der Fundstelle Anzabegovo, kommen lineare Motive, die Ähnlichkeiten mit denjenigen aus Pepelane aufweisen, in Phase II und zu Beginn

der Phase III vor (GIMBUTAS 1976: 64, T.III, Abb.58/6-9, Abb. 60/4-6, Abb.61/2-4).

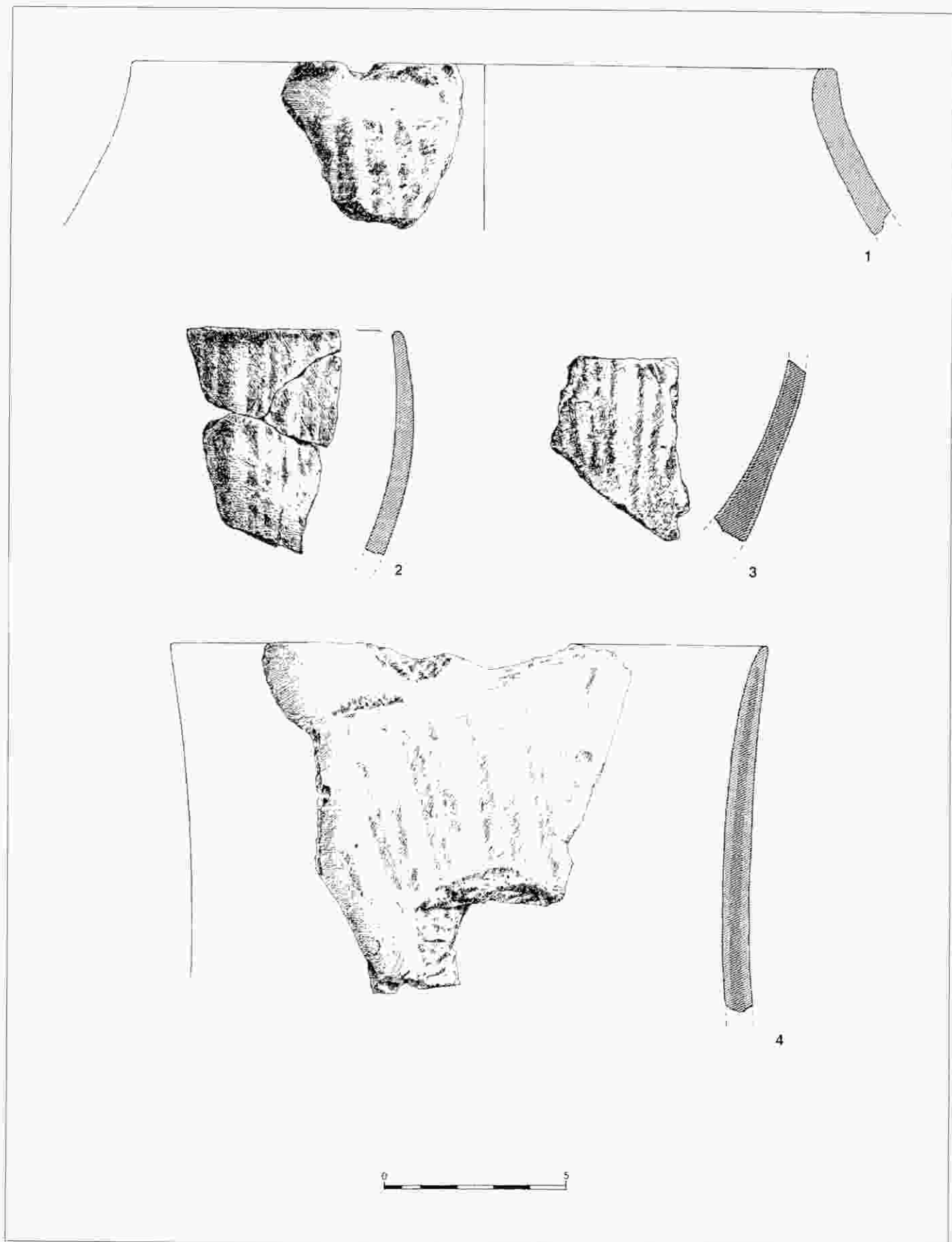
Weitere Beziehungen zum Südost lassen sich in den entwickelten Phasen der Sesklo-Kultur in Thessalien, Griechenland (DIMITRIJEVIĆ 1974:91) und in der Kolsh-Kultur in Albanien finden (PRENDI 1990: 406-410, Abb. 4/1-6). Der Einfluss des linearen Stils der klassischen Starčevo-Kultur wird sogar durch Funde im Osten, im entfernten Thrazien (Bulgarien) bestätigt, wo auf der Fundstelle Sofia-Slatina II, Horizont I, Bruchstücke einer dunkel gefärbten Keramik aufgefunden wurden, die schräge Bandmotive aufweisen (NIKOLOV, GRIGOROVA, SIRAKOVA 1992: Abb.20/d), ferner Dreiecke, die mit schrägen Bandmotiven ausgefüllt sind (NIKOLOV, GRIGOROVA, SIRAKOVA 1992: Abb.20/c, f) und Netzmotive an der Bordüre und innerhalb der Keilmotive (NIKOLOV, GRIGOROVA, SIRAKOVA 1992: Abb.20/b,h). Nebst den dunkel gefärbten wurden auch weiss gefärbte Netzmotive gefunden (NIKOLOV, GRIGOROVA, SIRAKOVA 1992: Abb. 21/b, c, g, i, j, k).

Das Vordringen der Starčevo-Kultur nach Norden hin, zum Herzen der Pannonischen Ebene auf dem Territorium des heutigen Ungarns, fand höchstwahrscheinlich im Laufe ihrer Linear A - Stufe statt (DIMITRIJEVIĆ 1974: 79). Die Körös-Kultur, die zu der Zeit auf zahlreichen Fundstellen in Ungarn ausgebreitet ist (N. KALICZ führt 1978 etwa 500 bekannte Fundstellen an) kennt keine bemalte Keramik. Die Starčevo-Fundstellen sind wenig (nur 5 an der Zahl) und auf ihnen wurde mehr bemalte Keramik als auf allen bis dann bekannten Fundstellen der Körös-Kultur gefunden (KALICZ 1978: 139). Auf der Fundstelle Lanycsök (Starčevo-Siedlung) wurden

Bruchstücke von bemalter Keramik mit geradlinigen Bandmotiven entdeckt: senkrechte Bandmotive (KALICZ 1978: T.2/1-2; KALICZ 1980: T.4 und 5), Hängedreiecke mit schrägen Bandmotiven (KALICZ 1978: T.2/3,4; KALICZ 1980: T.4/ 6,8; KALICZ 1983: Abb. 7/2-4) und mit Netzmotiv (KALICZ 1978: T.2/4; KALICZ 1980: T.4/ 6,7; KALICZ 1983: Abb.7/ 1-2). In der Körös-Siedlung Kopanos-Zsoldos wird die geradlinige Keramik mit bandgefüllten Keilmotiven von J. Makkay und O. Trogmayer in die Phase II der Körös-Kultur datiert (MAKKAY-TROGMAYER 1966: 57, Abb. 1/1); in dieser kommen nur geradlinige und kurvenartige Motive vor (keine Spiralen). Dieser Phase gehören noch die Fundstellen Vata, Zsoldos, Pana und Gyalaret an (MAKKAY-TROGMAYER 1966: 57).

Eine Stilanalyse der bemalten Keramik aus Pepelane hat ihre Datierung in die Phase Linear C und zeitliche Parallelen mit den Fundstellen im zentralen sowie im Randgebiet der Ausbreitung von Starčevo-Kultur ermöglicht: Starčevo IIa und IIb (Vojvodina), Donja Branjevina Γa (Vojvodina), Lepenski vir IIIa und IIIb (Serbien), Tečić (Serbien), Grivac (Serbien), Bujanj (Serbien), Vrtišće (Serbien), Crnokalašća bara (Serbien), Gladnice (Kosovo), Obre I und Gornja Tuzla VIb (Bosnien), mit Anzabegovo II und Anfang der Phase iii (Mazedonien), mit mittleren Phasen der Körös-Kultur in Ungarn, mit der Kolsh-Kultur in Albanien, mit den entwickelten Phasen der Sesklo-Kultur in Griechenland. Ihr Einfluss macht sich auch auf der Fundstelle Sofia-Slatina (Bulgarien) bemerkbar.

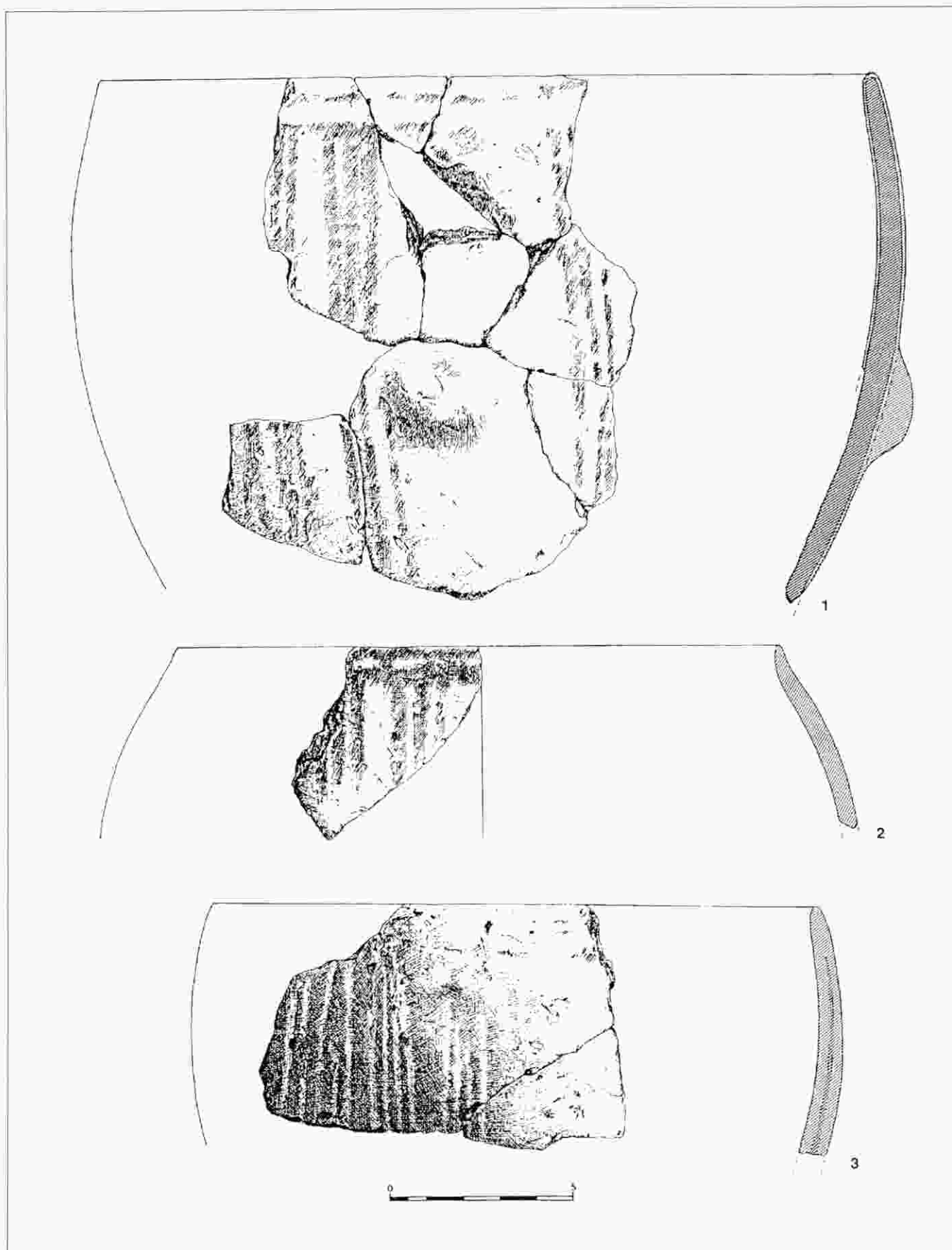
Übersetzung
Branka OHNJEČ

T. 1. Pepelana: IIA/12, 0,60-0,70 (1); IIA/13, jama 36, 0,80-1,00 (2); IIA/13, jama 36, 1,00-1,10 (3); površinski nalaz (4), Crtao M. Gvođa.

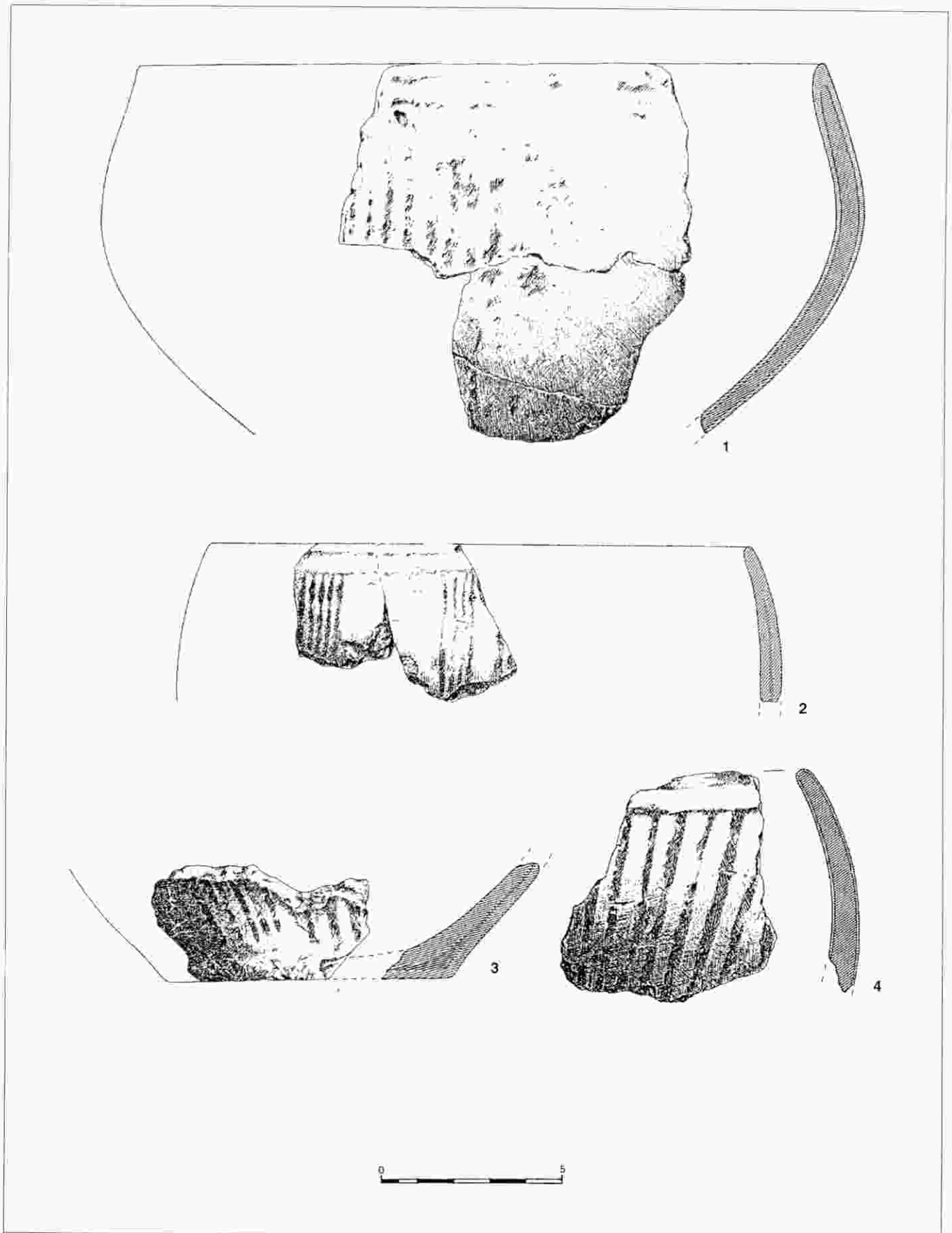
T. 1. Pepelana: IIA/12, 0,60-0,70 (1); IIA/13; Grube 36, 0,80-1,00 (2); IIA/13, Grube 36, 1,00-1,10 (3); Oberflächenfund (4), Zeichnung: M. Gvođa.

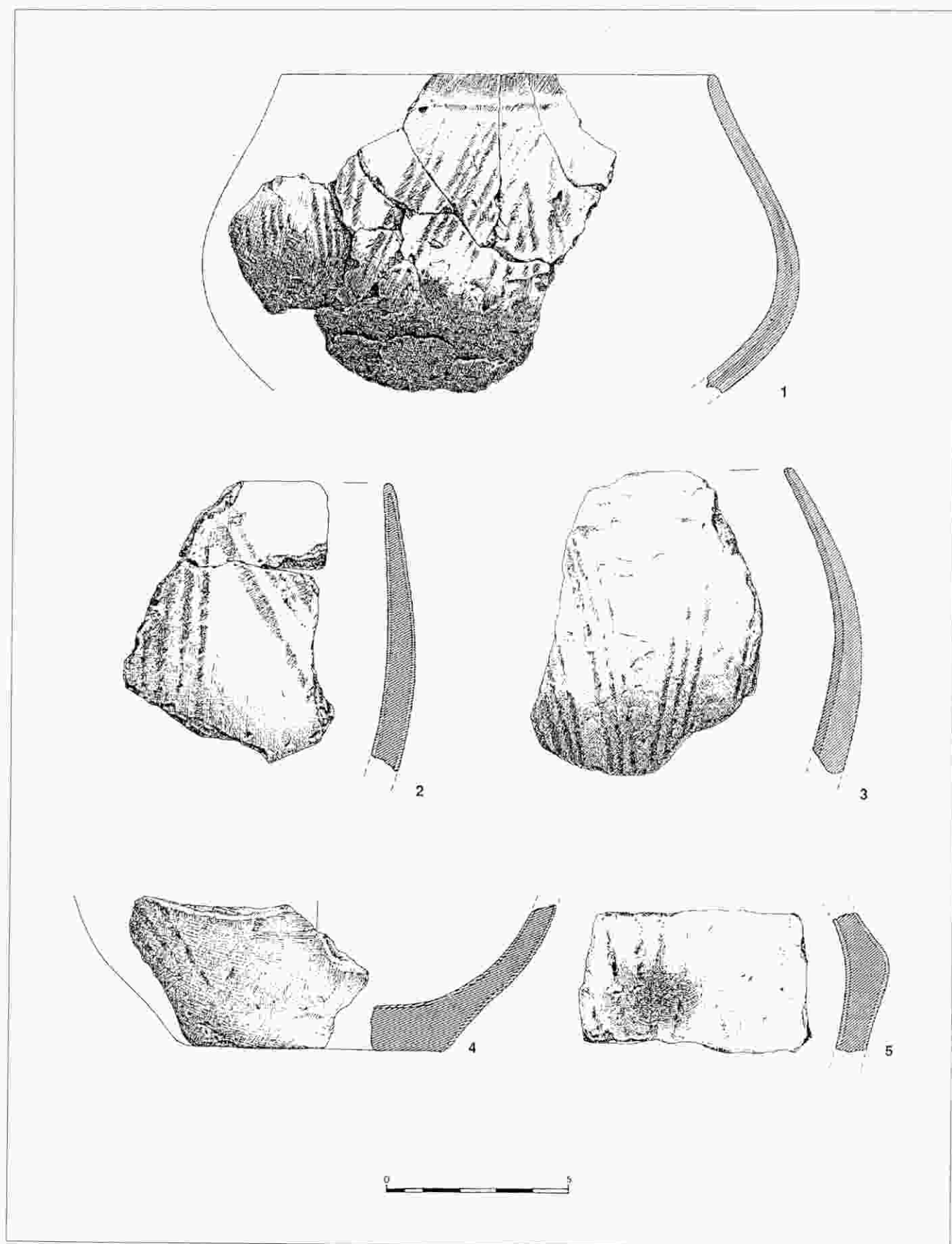
T.2. Pepelana: II/A/14, 0,20-0,40 (1); površinski nalaz (2); II/A/15, uz jamu 39, 0,20-0,40 (3). Črtao M. Gregl.

T.2. Pepelana: II/A/14, 0,20-0,40 (1); Oberflächenfund (2); II/A/15, bei Grube 39, 0,20-0,40 (3). Zeichnung: M. Gregl.

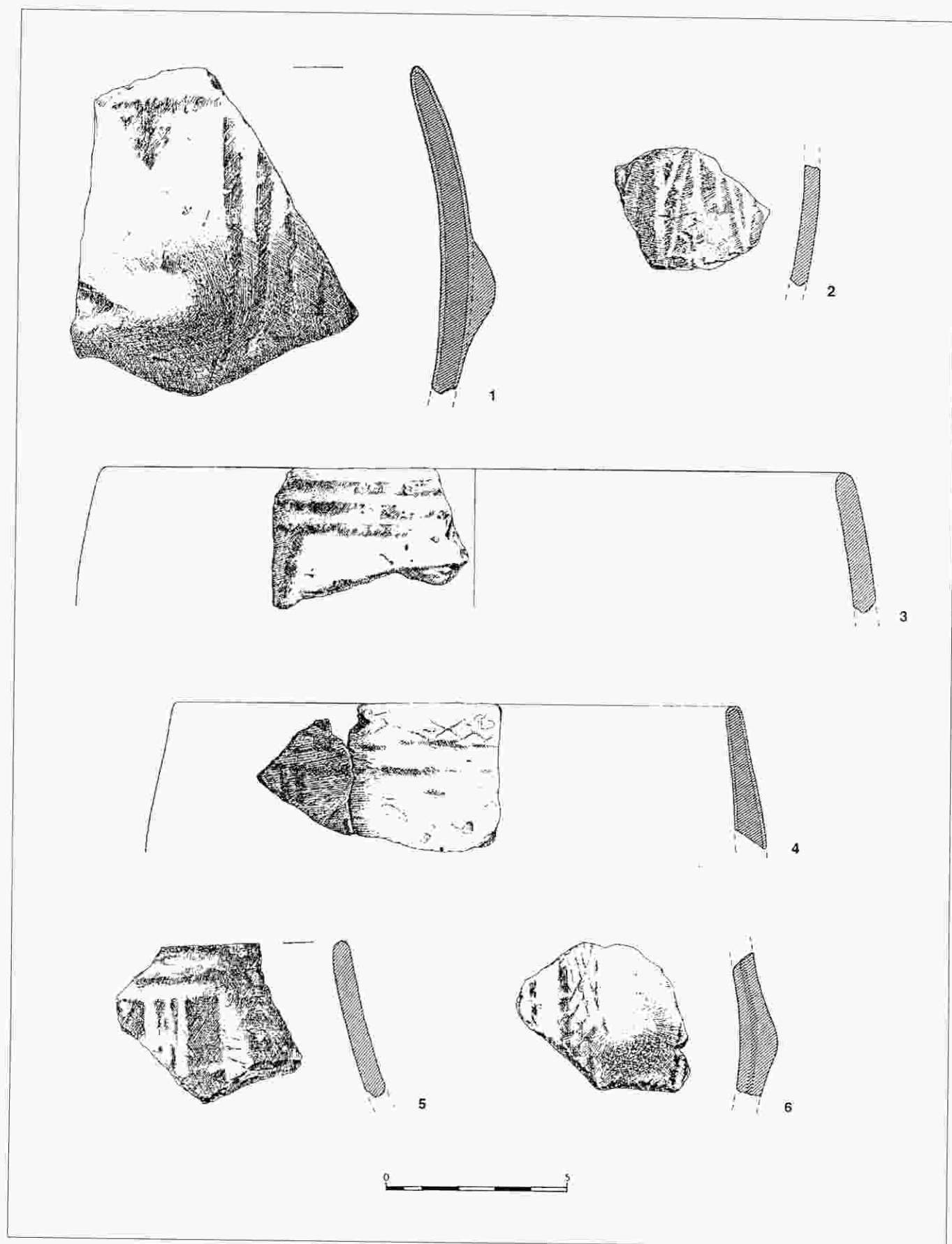
T.3. Pepelana: II/13, II-SI, 0.40-0.60 (1); II A/9, jama 15, 0.200.40 (2); II A/9, zapad, 0.40-0.60 (3); II A/13, SI, 0.20-0.40 (4). Crtao M. GREGL.

T.3. Pepelana: II/13, II-SI, 0.40-0.60 (1); II A/9, Grube 15, 0.20-0.40 (2); II A/9, West, 0.40-0.60 (3); II A/13, SI, 0.20-0.40 (4). Zeichnung: M. GREGL.

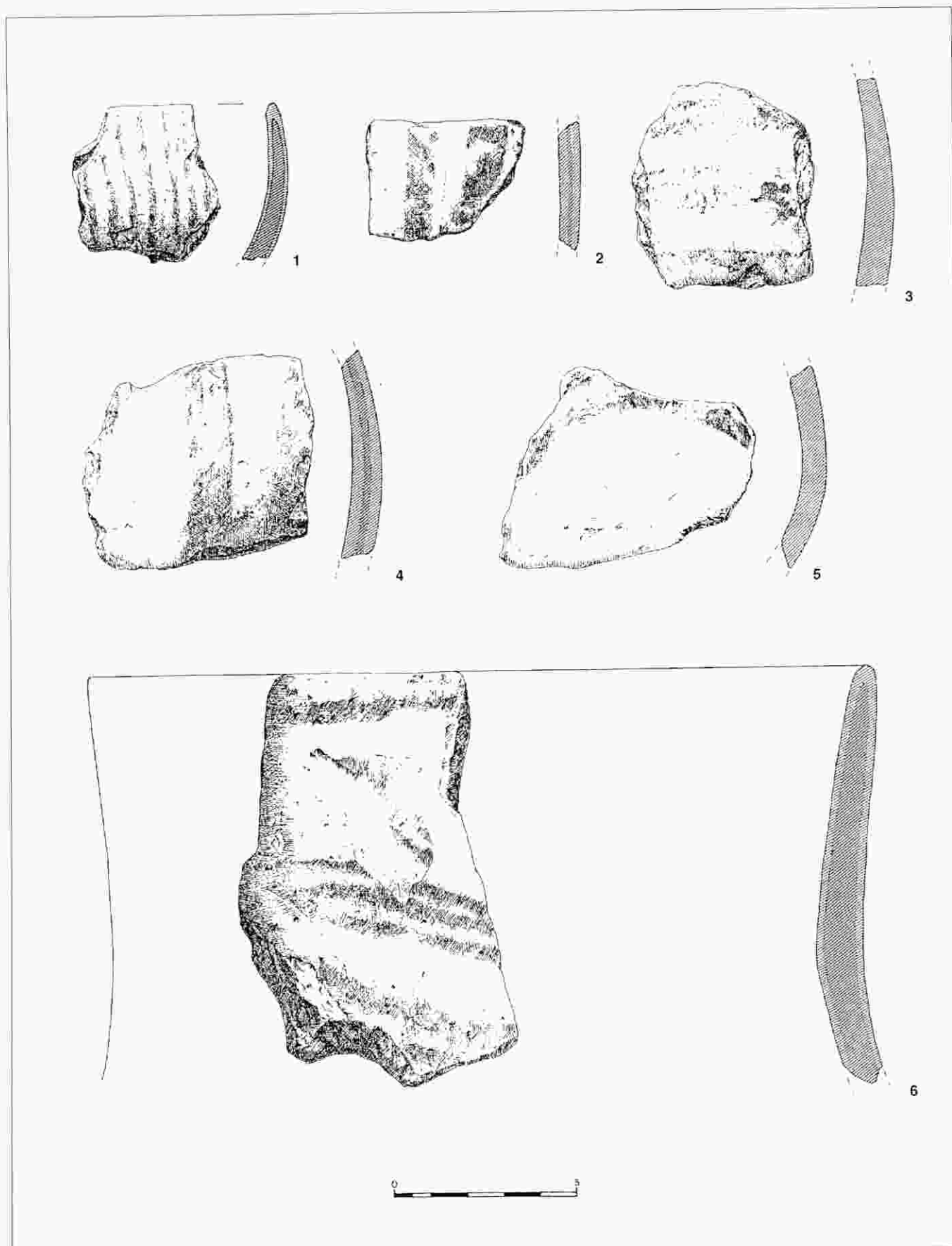
T.4. Pepelana: IIA/3, jama 5, 0.80 (1); IIA/13, jama 37, 0.60-0.80 (2); IIA/2, prostorija 2, grupa keramike, 0.50-0.70 (3); IIA/8, 0.80-1.00 (4); IIA/13, jama 37, 0.60-0.80 (5). Crtao M. GREGI.

T.4. Pepelana: IIA/3, Grube 5, 0.80 (1); IIA/13, Grube 37, 0.60-0.80 (2); IIA/2, Raum 2, Keramikgruppe, 0.50-0.70 (3); IIA/8, 0.80-1.00 (4); IIA/13, Grube 37, 0.60-0.80 (5). Zeichnung: M. GREGI.

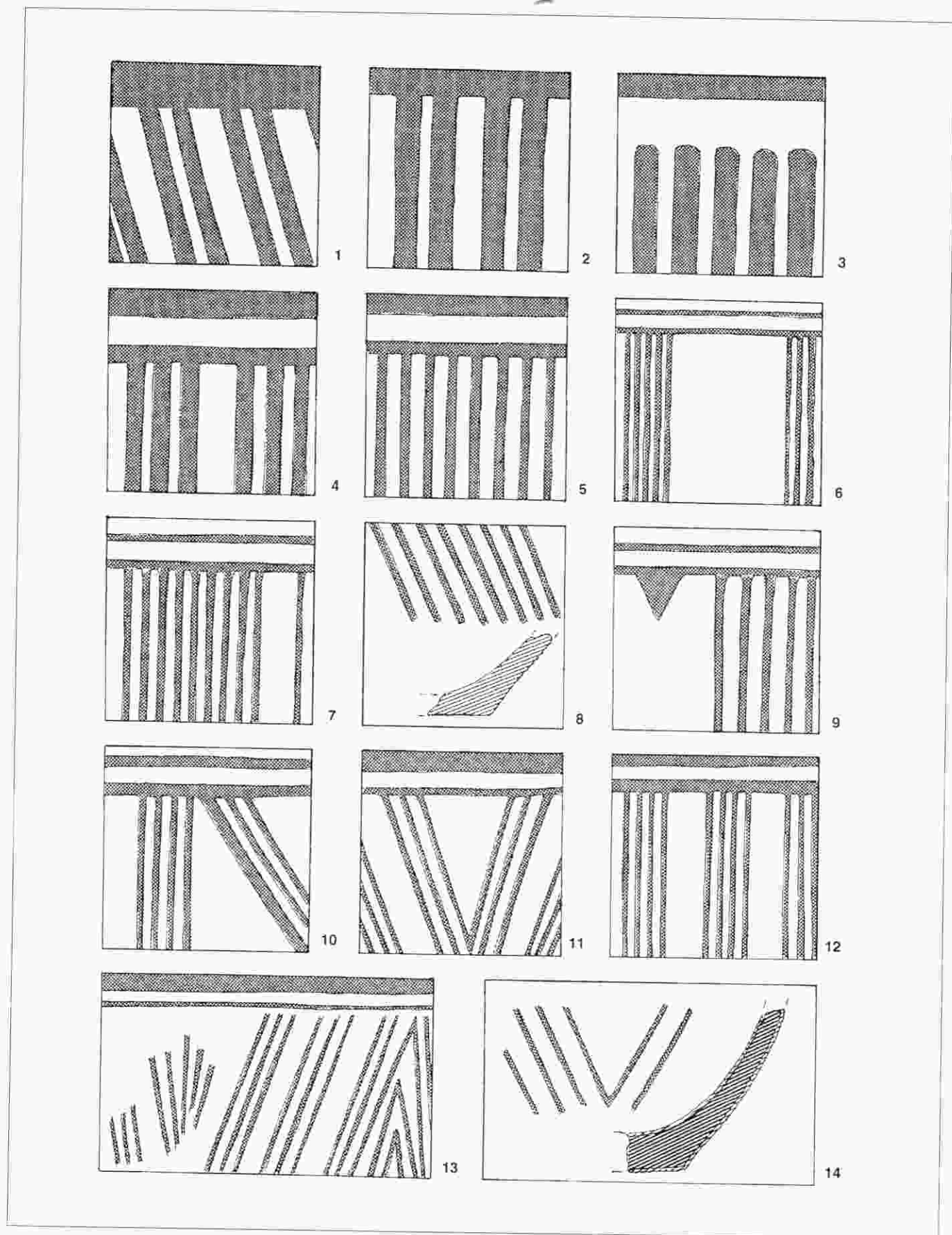
T.5. Pepelana: IIA/13, JI-SI, 0,40-0,60 (1); IIA/11, hodnik, 0,600-0,80 (2); IIA/9, JZ, 0,40-0,60 (3); IIA/17, sjever, 0,20-0,40 (4); IIA/9, jama 18, 0,90-1,10 (5); IIA/13, jama 36, 0,80-1,00 (6). Crtao M. Gregl.

T.5. Pepelana: IIA/13, JI-SI, 0,40-0,60 (1); IIA/11, Flur, 0,60-0,80 (2); IIA/9, JZ, 0,40-0,60 (3); IIA/17, Nord, 0,20-0,40 (4); IIA/9, Grube 18, 0,90-1,10 (5); IIA/13, Grube 36, 0,80-1,00 (6). Zeichnung: M. Gregl.

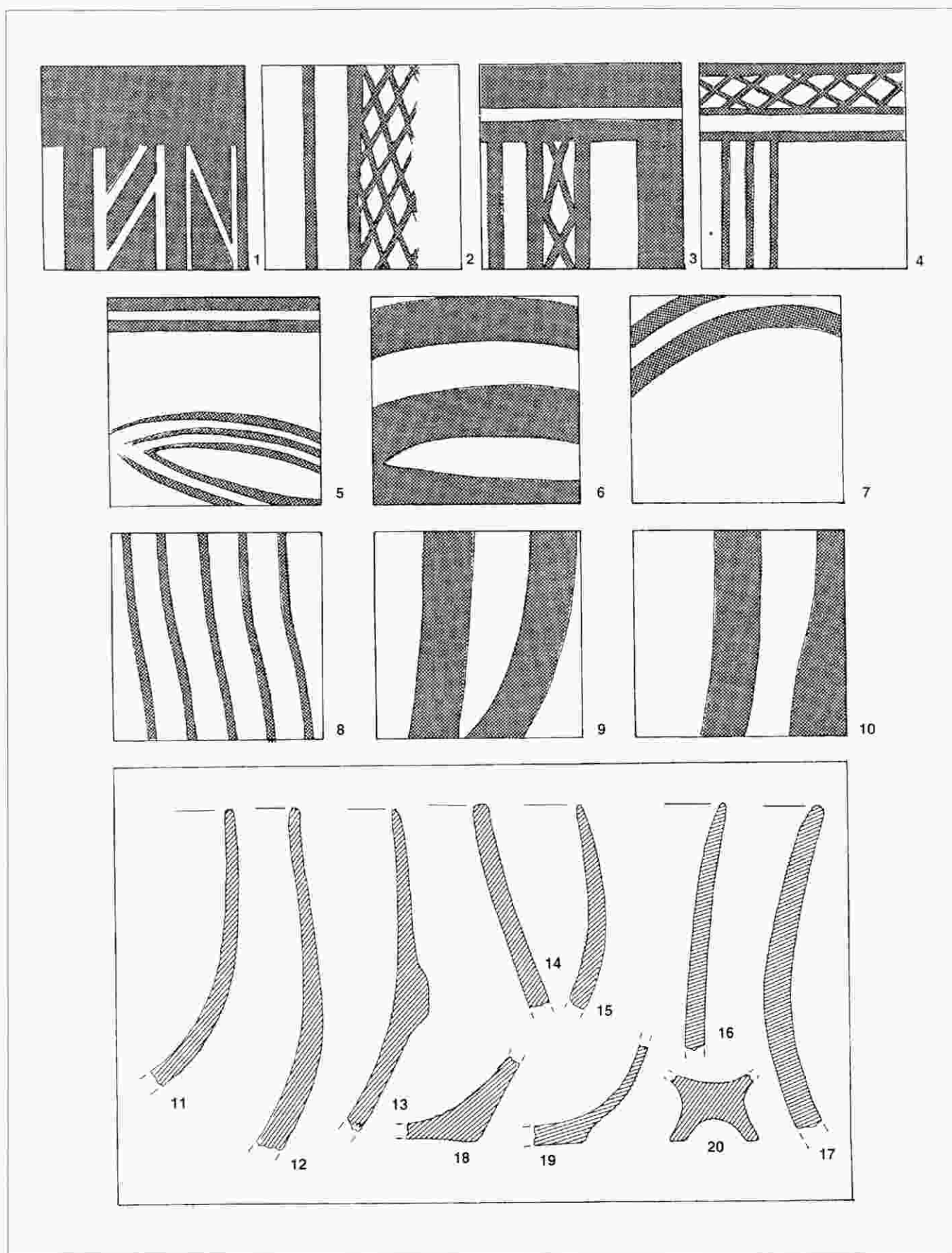
T.6. Pepelana: IIA/9, 0.60-0.80 (1); IIA/13, 0.80-1.00 (2); IIA/13 i 15, jama 39, 0.60-0.80 (3 i 4); IIA/5, zapad, 0.20-0.40 (5); površinski nalaz (6). Crtao M. GREGL.

T.6. Pepelana: IIA/9, 0.60-0.80 (1); IIA/13, 0.80-1.00 (2); IIA/13 und 15, Grube 39, 0.60-0.80 (3 und 4); IIA/5, West, 0.20-0.40 (5); Oberflächenfund (6). Zeichnung: M. GREGL.

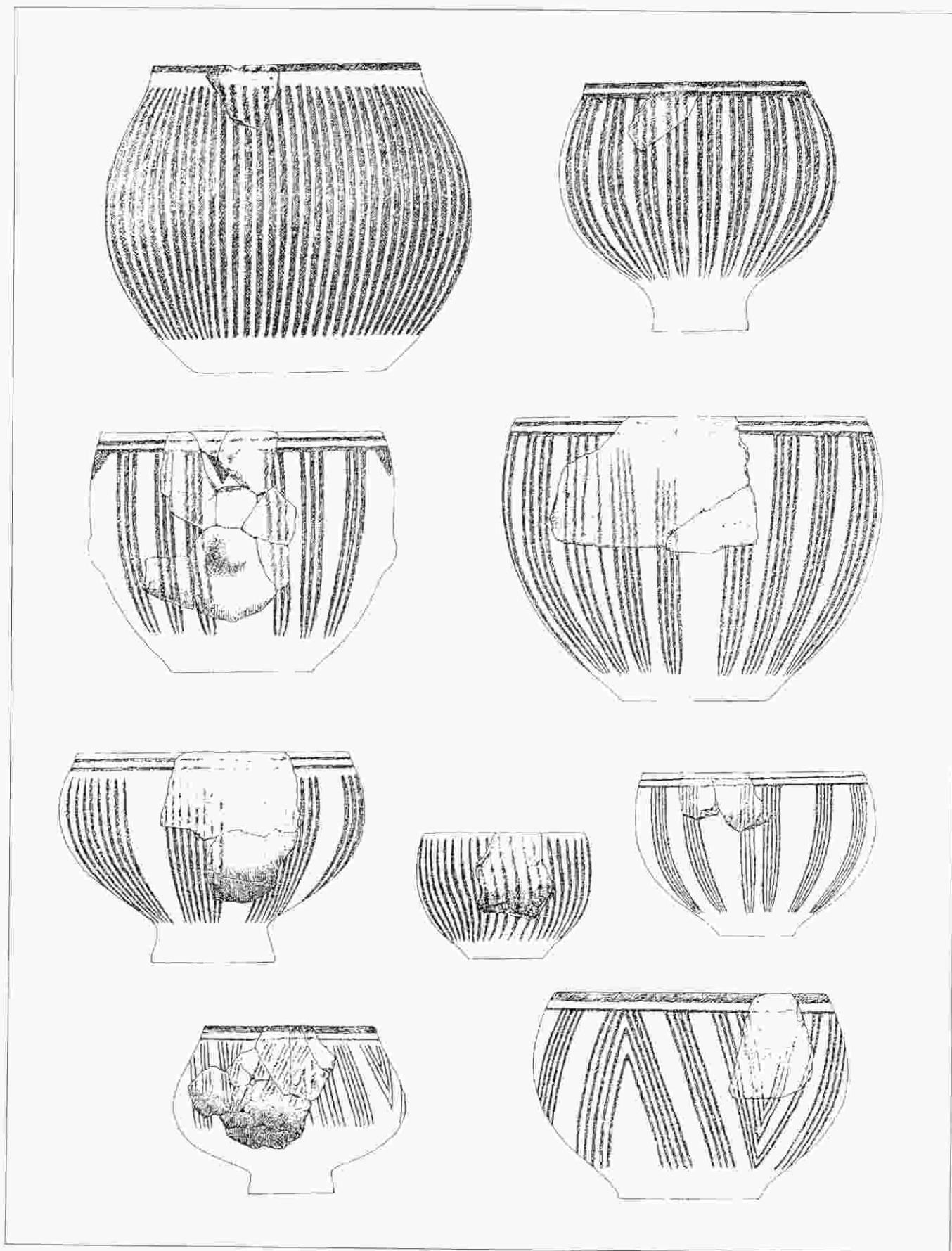
T.7. Pepelana, rekonstrukcija slikanih ornamenata na posudama starčevačke kulture (1-14). Crtao M. GREIGL.

T.7. Pepelana: Rekonstruktion der bemalten Ornamente auf den Schiffscheln der Starčevo-Kultur (1-14). Zeichnung: M. Greigl.

T.8. Pepelana, rekonstrukcija slikanih ornamenata (1-10); tipološki prikaz profila posuda starčevačke kulture (11-20). Crtao M. GREGL.

T.8. Pepelana: Rekonstruktion der bemalten Ornamente (1-10); eine typologische Darstellung der Schüsselprofilierung in der Starčevo-Kultur (11-20). Zeichnung: M. GREGL.

T.9. Pepelana, rekonstrukcije slikanog posuda starčevačke kulture, Crtao: M. GREGL.

T.9. *Pepelana: Rekonstruktion der bemalten Schüsseln der Starčevo-Kultur. Zeichnung: M. GREGL.*